

Дневникът

(стенографски)

на

XV-то обикновено Народно събрание.

Първа редовна сесия.

XXIV заседание, сряда, 23 ноември 1911 г.

(Открито отъ председателя г. д-ръ С. Даневъ, въ 2 ч. 55 м. слѣдъ пладне)

Прѣдседателъ: (Звъни) Засѣданието се отваря. Моля секретаря г. Никола Начевъ да прочете списъка на г. г. народнитѣ прѣдставители.

Секретарь Н. Начевъ: (Прочита списъка. Отсѣдствуватъ г. г. народнитѣ прѣдставители: Хафузъ Алиевъ, Никола Алтимирски, Хасанъ-бей Апти-беевъ, Димитъръ х. Баневъ, Стефанъ Бояджиевъ, Пантелей Бурмовъ, Стоянъ Бурмовъ, Велчо Велчевъ, д-ръ Георги Гаговъ, Евтимъ Георгиевъ, Стефанъ Георгиевъ, Мурадъ-бей Джевдедовъ, Василь Димчевъ, Димитъръ Драгиевъ, Стефанъ Дрънковъ, Христо х. Димитровъ, д-ръ Асѣнъ Златевъ, Димитъръ Икономовъ, Стефанъ Икономовъ, Василь Константиновъ, Константинъ Кръстевъ, Кръстю Попкръстевъ, Георги Маджаровъ, Исмаилъ х. Махмудовъ, Руфи Махмудовъ, Мехмедали Герей Месудовъ, Минко Михайловъ, Цани Михайловъ, Ахмедъ-бей х. Неджибъ-беевъ, Василь п. Николовъ, Петъръ Папанчевъ, Иванъ Петковъ, Иванъ Поповъ, Христо Поповъ, Василь Радоевъ, Иванъ Русевъ, Стоянъ Русевъ, д-ръ Константинъ Списаревски, Христо Хаджиевъ, Цонко Харбовъ, Добри Харизановъ, Мехмедъ х. Хасановъ, Борисъ Христовъ, Христо Цаневъ, Илия Цвѣтковъ, Гавриилъ Цонковъ, Никола Ченковъ, Тодоръ Чочевъ и Юмеръ Юсуфовъ)

Прѣдседателъ: Отъ 212 народни прѣдставители отсѣдствуватъ 49. Има законното число, за да се счита Събранието редовно конституирано и да се пристъпи къмъ дневния редъ.

Прѣди да сторимъ това, съобщавамъ на Народното събрание, че сж постѣпили двѣ запитвания: едното отъ силистренския народенъ прѣдставителъ г. Петъръ Бабаджановъ, къмъ г. министра на общественитѣ сгради, пѣтищата и съобщенията, въ което излага: (Чете)

„Между Министра и Тутраканъ отъ редъ години се работи едно държавно шосе за съединение на тия два центра.

„Това шосе е свършено и прѣдадено отъ прѣдприемача още прѣди 3—4 години само до 15-я км., сир., до с. Сребърна, а останалата частъ по направление къмъ Тутраканъ е само наслана съ чакълъ, увалена и отъ три години насамъ оставена въ това положение.

„Понеже отъ тази занемареностъ, която не ми е понятна, страдатъ интереситѣ на населението отъ този край, които и безъ това сж лишени отъ всѣкакви съобщителни срдства, азъ Ви моля господине министри, да ми отговорите, защо почитаемото министерство и неговитѣ органи не заставятъ прѣдприемача да довърши започнатата работа по това шосе, сир. да се постели съ пѣськъ и се прѣдаде и какво е направено за неустойката на прѣдприемача“.

Министъръ А. Франгя: Г. прѣдседателю! Ако почитаемиятъ запитвачъ желае, азъ мога да му отговоря сега.

Прѣдседателъ: Това не е питане, а е запитване, и то ще се тури на дневенъ редъ.

Министъръ А. Франгя: Ако желае да го обърне въ питане, ще мога да му отговоря още сега.

Прѣдседателъ: Той прави запитване, а не питане, за да му даде по-голяма важностъ. Трѣбва да се съобразимъ съ правилника.

Второто запитване е отъ кѣзълагашкия народенъ прѣдставителъ г. Димитъръ Нарлиевъ, къмъ г. министра на войната, съ слѣдующето съдържание: (Чете)

„Прѣзъ 1903 г., когато стана увеличението на пѣхотнитѣ полкове въ царството (тогава княжество) Военното министерство бѣ наредило да се построятъ потрѣбнитѣ казармени помѣщения за тия полкове. Единъ отъ тия полкове, именно 29-ятъ, бѣ опрѣдѣленъ да квартирува въ Кѣзълъ-Агачъ и за тая цѣль,

както на другите мѣста, така и въ Къзълъ-Агачъ, се започна постройка на казарми. Прѣзъ 1903 г. се построи помѣщение за двѣ роты и прѣзъ 1904 г. се построи още за двѣ роты, или всичко помѣщение за една дружина. Оттогазъ насамъ, обаче, не се прави нищо за доизкарването казармата за цѣлия полкъ и прѣмѣстването на послѣдния окончателно въ Къзълъ-Агачъ, а само прѣзъ началото на всѣка година идва едната дружина, поседява 1—2 мѣсеца и се прибира пакъ въ Ямболъ, а прѣзъ другото врѣме казармите седятъ празни, когато на другите мѣста като Нова-Загора, Търново-Сеймонъ и другадѣ полковете окончателно се установиха, а въ Къзълъ-Агачъ се вдигна и военното окръжие.

„Прѣди видъ на това отправямъ настоящето запитване къмъ г. военния министъръ, когото моля да обясни причините, които сж заставили Военното министерство да изостави доизкарването на поменатите казарми и прѣмѣстването 29 полкъ окончателно въ Къзълъ-Агачъ и какво се мисли за построената тамъ казарма?“

Това запитване ще се изпрати на г. министра на войната и ще се тури на дневенъ редъ, когато Народното събрание постанови да се гледатъ запитванията.

На второ мѣсто съобщавамъ на народните прѣдставители, че съмъ разрѣшилъ отпуски на слѣдните г. г. народни прѣдставители: на ловчанския д-ръ Асѣнъ Златевъ — 4 дена, на новозагорския Василъ Константиновъ — 5 дена, на варненския Стоянъ Русевъ — 3 дена, на поповския Христо Хаджиевъ — 2 дена, на старозагорския Стефанъ Бояджиевъ — 5 дена и на карловския Христо Димитровъ — 10 дена.

Освѣтѣ това, ще моля Народното събрание да се произнесе по исканитѣ отпуски отъ слѣдующите народни прѣдставители.

Харманлийскиятъ народенъ прѣдставителъ г. Димитъръ х. Баневъ иска 10 дена отпускъ. Моля г. г. народните прѣдставители, които приематъ да се даде на харманлийския народенъ прѣдставителъ г. Димитъръ х. Баневъ 10 дена отпускъ, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство) Приема се.

Старозагорскиятъ г. Василъ Димчевъ иска 5 дена отпускъ. Моля г. г. народните прѣдставители, които приематъ да се даде 5 дена отпускъ на старозагорския народенъ прѣдставителъ г. Василъ Димчевъ, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство) Приема се.

Сливенскиятъ народенъ прѣдставителъ г. Петъръ Паланчевъ иска 10 дена отпускъ по здравословни причини. Моля г. г. народните прѣдставители, които приематъ да се даде 10 дена отпускъ на сливенския народенъ прѣдставителъ г. Петъръ Паланчевъ, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство) Приема се.

Добришкиятъ народенъ прѣдставителъ г. Желѣзъ Абаджиевъ иска 5 дена отпускъ. Моля г. г. народните прѣдставители, които приематъ да се даде 5 дена отпускъ на добришкия народенъ прѣдставителъ г. Желѣзъ Абаджиевъ, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство) Приема се.

И най-сетнѣ, карнобатскиятъ народенъ прѣдставителъ г. Василъ Радоевъ иска 8 дена отпускъ. Моля ония г. г. народни прѣдставители, които сж съгласни да се даде 8 дена отпускъ на карнобатския народенъ прѣдставителъ г. Василъ Радоевъ, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство) Приема се.

Има думата г. Димитъръ Страшимировъ.

Д. Страшимировъ: Съгласно чл. 54 отъ правилника за вътрѣшния редъ, моля г. прѣдседателя да опрѣдѣли дена, въ който ще се разисква запитването ми, отправено до г. министра на външните работи. Ако г. прѣдседателятъ може да си припомни, моето запитване се отнасяше до визитата на Негово Величество нашиятъ държавенъ глава въ Виена.

Прѣдседателятъ: Ако г. министъръ-прѣдседателятъ се съгласи, може да се тури на дневенъ редъ, споредъ правилника, не утрѣ, а въ слѣдующия четвъртъкъ, . . .

Министъръ-прѣдседателъ И. Гешовъ: Съгласенъ съмъ да се тури на дневенъ редъ слѣдующия четвъртъкъ.

Прѣдседателятъ: . . . тъй като, споредъ чл. 54 отъ правилника, запитванията се гледатъ всѣки двѣ седмици. Ние имаме миналия четвъртъкъ запитвания, слѣдователно, утрѣ не може, а остава за слѣдующия четвъртъкъ.

Д. Страшимировъ: Значи, разглеждането се фиксира за идущия четвъртъкъ.

Прѣдседателятъ: Съ съгласието на г. министъръ-прѣдседателя.

Министъръ-прѣдседателъ И. Гешовъ: Съгласенъ съмъ.

Прѣдседателятъ: Пристъпваме къмъ дневния редъ — общи дебати по бюджета за 1912 г.

Има думата софийскиятъ народенъ прѣдставителъ г. Димитъръ Ганчевъ.

Д. Ганчевъ: (Отъ трибуната) Г. г. народни прѣдставители! Азъ за пръвъ пътъ имамъ щастието да излѣза на тази трибуна въ свещената ограда на Народното събрание, отъ която трибуна трѣбва да се говори само истината и правдата прѣдъ българския народъ. Азъ ще се изкажа по въпроса, който ни занимава, тъй както азъ го схващамъ. Азъ ще ви занимавамъ повечето съ икономическото и стопанско положение на България, единъ въпросъ, който, споредъ мене, не по-малко, а даже нѣщо повече, е важенъ, отколкото вътрѣшната и външна политика на държавата, защото икономическото състояние на всѣкъждѣ е основниятъ камъкъ, върху който се гради благосъстоянието и напредъкътъ на една държава. Вие чухте експозето на уважаемия министъръ на финансите за финансовото и икономическо положение на страната; то е доста обширно и азъ ще се спра само върху нѣкои части отъ него.

Отъ освобождението на България, цѣли 33 години — нека го призная тукъ отъ тази трибуна — правителствата, които сж управлявали България, сж нѣкои изключения, не сж имали една строго опрѣделена и плановѣрна икономическа политика. Едни сж правили каквото сж могли, а други, които сж идвали слѣдъ тѣхъ, сж го разваляли. Азъ ще ви наведемъ маса примѣри за това. Нашите държавници, които сж управлявали България, като-че-ли сж оставили малко на заденъ планъ икономическата политика на страната; тѣ повечето сж се грижили какъ и по какъвъ начинъ да могатъ да охранятъ своята партия и своите партизани, а за поминъка на народа малко сж се грижили. Но днесъ на тази червена маса стои едно коалиционно правителство, въ което влизатъ просвѣтени люде, които въ минало и настояще врѣме сж дали достатъчно доказателства, че тѣ сж работили за благото на България и че въ бъдеще пакъ ще работятъ за това благо — ние имаме вече факти отъ тѣхното минало и азъ по-нататъкъ ще ви ги покажа. Самиятъ фактъ, че отъ мартъ мѣсецъ, откажъ дневното правителство пое браздѣтъ на управлението въ страната, се е далъ съвсѣмъ другъ курсъ на нашата икономическа политика, доказва това. Вие, г. г. народни прѣдставители, чухте тронното слово, което се произнесе отъ висотата на прѣстолата отъ царя на българитѣ. Въ него за пръвъ пътъ се

засягатъ маса въпроси отъ икономически характеръ и маса реформи отъ сѣщия характеръ, които има да станатъ. И като най-добро доказателство, че вече се дава другъ курсъ на нашата икономическа политика отъ оня, който е билъ досега, служи фактътъ, че въ днешното, XV-то обикновено Народно събрание, 80 души народни прѣдставители сѣ търговци, индустриалци и занаятчи. Това е единъ фактъ, който трѣбва да се подчертае, защото никога другитѣ наши Народни събрания не сѣ имали толкова народни прѣдставители отъ тѣзи сѣсловия, които носятъ най-големия и най-тежкия товаръ на страната.

Слѣдъ туй малко вѣтхиление — ще бѣда малко късѣ, защото не съмъ ораторъ и нѣмамъ този ораторски талантъ, за да ви занимамъ по-дълго време — азъ ще пристѣпна направо къмъ въпроситѣ и ще ги разгледамъ така, както азъ ги разбирамъ.

На първо мѣсто е въпросътъ за икономическото и стопанско положение на България. България заема едно пространство отъ 96.345 кв. км., съ едно население отъ 4.330.000 души жители. За икономическото положение на една страна трѣбва да се сѣди по нейния търговски балансъ. Г. министърътъ на финанситѣ ни прѣдстави търговския балансъ на България на 350 милиона лева; но азъ ще бѣда по-скромненъ въ това отношение, защото, дѣйствително, тази година е една отъ плодороднитѣ години; но не трѣбва да се взематъ прѣдъ видъ само плодороднитѣ години, а и слабо плодороднитѣ; тѣй щото, азъ ще се спра на търговския балансъ, както го намирамъ въ миналата 1910 г. — той е 306.408.928 л., или вносъ сме имали 177.356.723 л., а износъ — 129.052.205 л., значи вносътъ надминава износа съ 48.304.518 л. Азъ мисля, че когато въ една земеделска страна, каквато е България — по-нататъкъ ще ви цитирамъ и други земеделски страни, за да видите какъ е тамъ — вносътъ надминава износа, ние не трѣбва да се радваме. Това ще рече, че ние внасяме по-малко пари за нашитѣ произведения, които изнасяме въ странство, а повече пари изнасяме за стокитѣ, които внасяме отъ странство, когато би трѣбвало да бѣде тъкмо обратното: износътъ да надминава вноса. Само тогава вече можемъ да кажемъ, че имаме едно благосъстояние, едно нормално положение. Ние внасяме стоки за 177 милиона лева, а изнасяме за 129 милиона лева, значи имаме единъ дефицитъ отъ 48 милиона лева. Добръ, отдѣ ще вземемъ тогава ние 48 милиона лева злато, за да платимъ стокитѣ, които сме внесли отъ странство? Може-би, ще ми се възрази, че това не може да служи за мѣрило, защото, ако се вземе прѣдъ видъ търговскитѣ балансъ на Англия или търговскитѣ балансъ на Германия, ще се види и тамъ, че дѣйствително вносътъ надминава износа, както е у насъ. Но не трѣбва да се изнуца изъ прѣдъ видъ, че Англия и Германия сѣ индустриални страни, иматъ една колосална индустрия, за поддържането на която тѣ трѣбва да внасятъ грамадно количество сурови материали, когато България не е индустриална страна — тя е страна земеделска. А че туй, което азъ говоря, е съвършено вѣрно, азъ ще ви цитирамъ сега — нѣма да отивамъ далечъ, нѣма да отида да търся данни въ Данія, Белгия и Франция — близкитѣ до насъ сѣсѣди, които сѣ около насъ, за да видите, че тѣхнитѣ износъ стои винаги по-горѣ, отколкото тѣхнитѣ вносъ.

На първо мѣсто, почвамъ съ Ромъния. Ромъния по пространство е 130.000 кв. км.; населението ѝ е 6.800.000 жители, значи, тя е съ 33.655 кв. км. и съ 2.471.000 жители повече отъ насъ. Ромъния има единъ износъ отъ 491 милиона лева и единъ вносъ отъ 369 милиона лева, или износътъ надминава вноса съ 122 милиона лева. А у насъ е тъкмо обратното: вносътъ надминава износътъ съ 48 милиона лева. Или общиятъ търговски балансъ на Ромъния, сравненъ съ нашия, показва, че стои по-горѣ съ 554 милиона

лева. Така сѣщо и Ромъния, на първо мѣсто, е земеделска страна — и тамъ индустрията е слаба. Ромъния има повече отъ насъ петролъ и солъ, но въ замѣна на това България има туй, което Ромъния нѣма — природата е била много щедра къмъ България, тя ѝ е дала много нѣщо: въ България се ражда хубаво жито, царевича, грозде, тютюнъ, оризъ, памукъ, коприна и розово масло, за което природата е дала патентъ само на насъ. Ако нашитѣ правителства, които сѣ управлявали България въ 33 години, имала една по-добра, планомерна икономическа политика, азъ ви увѣрявамъ, че, при тия природни богатства, ние днесъ, слѣдъ 33 години, щѣхме да имаме единъ много по-високъ търговски балансъ.

Сега видимъ какво става и въ сѣсѣдната Сърбия, която е така сѣщо земеделска страна, като България. Сърбия има пространство 48.000 кв. км. — значи, половината на България, защото България има 96.000 кв. км. — а население 2.900.000 жители, значи, България надминава Сърбия съ 1.430.000 жители повече население. Сърбия нѣма тия обширни полета, каквито ние имаме: дунавската долина и тракийското поле отъ Пазарджикъ чакъ до Бургазъ; може да се каже, че $\frac{2}{3}$ отъ повърхнината на Сърбия е планинска. Сърбия има единъ износъ отъ 92.981.755 л., или крајго 93 милиона лева; вносътъ ѝ е 73.535.086 л., или крајго 74 милиона лева; значи, вносътъ и износътъ или търговскитѣ балансъ на Сърбия е 166.516.841 л. Така че нейниятъ износъ надминава вноса съ повече отъ 19.446.669 л. Както виждате, износътъ и на Сърбия, която е така сѣщо земеделска страна, надминава нейния вносъ, когато у насъ е тъкмо обратното. Азъ ще ви цитирамъ нѣколко отрасли отъ сръбското земледѣлие, което не ще е безинтересно. Сърбия има годишенъ износъ на овощия — сливи, ябълки и круши — 11.853.698 л.; петмось — 3.251.000 л.; добитѣкъ — волове — 10.500.000 л.; свине — 14.650.000 л. Отъ тия пера, които азъ изброихъ за овощията и добитѣка, Сърбия има 40.254.000 л. Да видимъ сега какво има България насрѣща отъ сѣщитѣ тия артикули. Ние имаме годишенъ износъ: отъ овощия — 39.589 л.; отъ сушени сливи — 89.085 л.; отъ орѣхи, които Сърбия нѣма — 393.000 л.; отъ волове — 740.333 л. и свине — 3.659 л., а Сърбия има годишенъ износъ отъ свине 14.650.000 л. По статистиката азъ намирамъ, че България има коне 540.000 глави, волове — 1.100.000, овце — 8.000.000, свине — 460.000. Значи, ние имаме 460.000 свине, а отъ тѣхъ имаме износъ всичко на всичко за 3.659 л. Това сѣ статистически данни, които азъ съмъ извлѣкълъ отъ официалната статистика. България има единъ износъ, който — това трѣбва да се забѣлжи — е направилъ грамаденъ прогресъ; той е износътъ на яйца. Износътъ на яйца прогресира грамадно; ние сме достигнали до единъ износъ на яйца отъ 9.416.000 л.

А. Буровъ: Значително повече.

Д. Ганчевъ: Не; азъ вземамъ износа за 1910 г., а не за тази година.

А. Буровъ: За тази година ще излѣзе 16 милиона лева.

Д. Ганчевъ: Тѣй че, както виждате, търговскитѣ балансъ на България, днесъ-заднесъ, може да се каже, е добръ; но, ние имаме и много добръ, имаме и отличенъ балансъ. Ако въ България имаше една планомерна икономическа, стопанска политика, бѣдете увѣрени, че, благодарение природнитѣ богатства у насъ, нашиятъ търговски балансъ щѣше да достигне най-малко половинъ милиардъ, 500 милиона лева, а той е едва 300 милиона лева.

Слѣдъ тия статистически данни, които ви дадохъ, азъ искамъ тукъ да подчертая, че това, което ще

направи днешното коалиционно правителство — а то, между другите реформи, които ще направи въ България, има записано на първо място въ своята платформа и реформи за икономическото и стопанско повдигане на страната — нека и другите правителства, които ще го наследят, да разширят тази негова икономическа политика, да я развият още повече и да не правим онѣзи грѣшки, които сме правили досега: едни да правятъ, а други, които дойдатъ, да развалятъ; това ще рече, че единъ пише, а другъ отива да го разпари. Така нѣма да се постигне нищо. Ето, резултатитѣ сж налице. Азъ ще ви приведа единъ примѣръ. Г. д-ръ Геннадиевъ, когато бѣше министъръ на търговията и земледѣлието, имаше хубавата идея да открие една краварница въ Самоковъ и я откри; той откри, така сжщо, и една птицевѣдна станция въ Павлово; слѣдъ него, обаче, идва г. Ляпчевъ за министъръ на търговията и земледѣлието и отива, че я закрива. Азъ се заинтересувахъ и единъ день отидохъ да питамъ: защо? Защото нѣмало кяръ, защото нѣмало печалба — като че ли държавата е нѣкакъвъ банкеринъ, че, като започне една работа, трѣбва да започне да печели пари. Не, г-да, държавата не трѣбва да печели; тя прави жертви не за кярове, а за улеснение на населението — населението да богатѣе, то да става богато. Така е. Тая птицевѣдна станция се закри, закри се и краварницата. Птицевѣдната станция е, както казахъ, въ Павлово, и сега се мѣркатъ отъ нея само нѣколко кокошки, когато тя трѣбваше да бѣде развита. Искамъ да кажа, че нѣма планомерностъ въ тая работа. Трѣбва да се дѣйствува по една строго опрѣдѣлена система и всѣки, който ще дойде да управлява тая страна, да направи нѣщо повече и повече — само тогазъ ще има прогресъ, напредѣкъ. Защото не трѣбва да се забравя, че въ оная държава, въ която цѣлти търговията, тамъ има напредѣкъ и благоденствие; нѣмате ли търговия, тамъ има вече нещастие, тамъ има сиромашия. Имаме маса примѣри; азъ мога да ви ги цитирамъ, ако желае. Вземете Англия, вземете Германия, които, съ своята колосална индустрия, съ своя търговски флотъ, заематъ първо място въ Европа. Нека вземемъ, така сжщо, и друга една империя — нека вземемъ съседната империя Турция. Тя е останала много надалечъ. Който е ходилъ въ Цариградъ, ще е видѣлъ тамъ въ главната улица „Пера“, и долу на пристанището, какви сж фирмитѣ, които има тамъ; тѣ сж повечето чужди фирми. Тамъ ще видите фирми на арменци, фирми на евреи, фирми на гърци, фирми на чужденци, но нѣма да видите фирма на турчинъ; ако видите нѣкоя турска фирма, тя ще бѣде на нѣкой малкъ бакалинъ или сѣ подребна търговия, защото турцитѣ — нека признаемъ това — повече обичатъ ефендилѣка, както и ние го обичаме. Напитѣ младежи, които свършватъ търговско училище, макаръ че бацитѣ имъ иматъ положение и могатъ да станатъ търговци, предпочитатъ да отидатъ да станатъ чиновници, да седнатъ на държавната трапеза, а оставятъ търговията на заденъ планъ, когато не трѣбва да бѣде така: търговията е живиятъ пулъс на страната. Тѣй щото, нашето внимание трѣбва да бѣде съсредоточено къмъ това; какъ и какъ да се повдигне стопанското положение на страната — да се развие нашата търговия, да се развие нашата индустрия, да се развиятъ и нашитѣ занаяти, нашето земледѣлие, овощарството и всичкитѣ други отрасли на земледѣлието, и тогава ние ще имаме истинско благоденствие въ нашата страна, въ която има всичкитѣ условия, да може тя да заеме, дѣйствително, едно такова положение на Балканския-полуостровъ.

Нашиятъ държавенъ бюджетъ расте много бързо, прави грамадни скокове, каквито въ другитѣ страни едва-ли ставатъ. Па и самата финансова наука нѣма да ни каже, че може да се правятъ такива грамадни

скокове. Прѣди 12 или 13 години нашиятъ държавенъ бюджетъ достигаше едва 110 милиона; слѣдъ нѣколко години става 125 милиона, отъ 125—170, 172 и днесъ 186 милиона, а слѣдъ нѣколко години, навѣрно, ще стигне и 200 милиона. Наистина, че нуждитѣ на държавата се увеличаватъ, държавата се развива, има нужда и отъ срѣдства, да, но заедно съ разходитѣ, трѣбва да увеличаваме и приходитѣ. Недѣлите прави само разходи, когато вие нѣмате осигурени приходи. И благодарение на туй, казвамъ азъ, ние сме прѣтоварили населението съ тежки данѣци. Данѣчната тежоба у насъ е неправилно, неравномерно разхвърлена. Въ нашия държавенъ приходенъ бюджетъ ние виждаме, че отъ косвенитѣ данѣци само отъ мита, отъ държавни привилегии, отъ данѣтъ върху занятитѣ има едно перо отъ 85.160.000 л. Отъ тия 85.160.000 л. 80% падатъ върху градското население, а едва-ли 20% оставатъ върху селското население, когато то е 75%. Значи, по-големиятъ товаръ отъ тия косвени данѣци пада върху плещитѣ на гражданитѣ. За да се увѣрите, че това е така, азъ ще ви наброя главнитѣ артикули, отъ които се получаватъ тѣзи косвени данѣци. Тѣ сж, на първо място: захарѣта, кафето, чаятъ, разнитѣ питиета, които идатъ отъ странство, солѣта, петролтѣ. Е добръ, кой най-много употребява тия артикули? Градското население; градското население е, което употребява най-много и захаръ, и кафе, и чай, то пие и шампанско, и конякъ, то яде и черъ хайверъ. Земледѣлското население употребява повече солѣта и петрола...

А. Буровъ: И ракията.

Д. Ганчевъ: ... ракията и тютюна. Гражданитѣ не само плащатъ, както казахъ, 80% отъ тѣзи косвени данѣци, но иматъ още единъ данѣкъ — да го кажа така — негласенъ. Данѣкъ, който никой не прѣдвижда въ своя бюджетъ и го дава, разбира се, не на държавата, но на обществото, между което живѣе; този данѣкъ се състои въ това: гражданинѣтъ чете вѣстници, получава списания, дава волни пожертвувания, членъ е на разни дружества и внася членски вноски, когато селянинѣтъ нѣма тия разности. Въ селата твърдѣ нарѣдко ще намѣрите вие да се чете вѣстникъ. Селянинѣтъ не е членъ на нѣкое дружество съ благотворителна цѣль, което дава концерти за въ полза на трапезарията, на яслитѣ и т. н.

А. Буровъ: Той е членъ на дружбитѣ и тамъ плаща.

Д. Ганчевъ: Да. — Послѣ, това лѣто се празнува празникъ на розитѣ; отъ столицата събраха 20 и толкова хиляди лева; всѣки столанинѣтъ, най-бѣденъ даже, все таки е далъ два, три, а нѣкои петъ, 10, 15, и даже 100 л. Питамъ, селянинѣтъ далъ ли ви петъ пари за празника на розитѣ? Не е далъ. Искамъ да ви кажа, че това е единъ данѣкъ, който лѣга върху гражданството. Ние виждаме въ нашия държавенъ бюджетъ, че поземелниятъ данѣкъ отъ редъ години стои на точката на замръзването; той не отива понататѣкъ отъ 18.400.000 л.

А. Горановъ: 20 милиона е.

Д. Ганчевъ: 18.400.000 л. е; остатѣкътъ до 20 милиона е върху горитѣ и лозята. Азъ смѣтамъ чистия поземеленъ данѣкъ, който е 18.400.000 л. — Г. министърѣтъ на финанситѣ ни каза, че у насъ разработването на почвата е утроено, учетворено и употребено. Е добръ, като е така, приходитѣ на земледѣлитѣ сж се увеличили и, дѣйствително, сж се увеличили; а щомъ тѣ сж се увеличили, разбира, че

ще трѣбва да имъ се увеличи и данѣтъ — трѣбва да плащатъ и тѣ нѣщо повече. То е най-справедливото, което може да бѣде. Азъ мисля, че нашитѣ земледѣлци иматъ добро благосъстояние, защото азъ имамъ претенцията да ги познавамъ: имамъ работа съ тѣхъ, доставямъ имъ земледѣлски машини и знамъ, че сж редовни; плащатъ си сигурно: купуватъ вършачки по 10, 15 и 20 хиляди лева и на падежа сп плащатъ; даже нѣкои ми казватъ: колко шконто ще ми направишъ, за да ти броя 10.000 л. сега? Това показва, че иматъ благосъстояние. (Нѣколцина отъ болшинството възражаватъ)

В. Георгиевъ: Тѣ сж нѣколко души.

Д. Ганчевъ: Ние, гражданиѣ, не имъ завиждаме; напротивъ, дай Боже да иматъ 10 пѣти повече, отколкото иматъ сега.

П. Кочанковъ: По-добрѣ би било да се прѣмѣстятъ въ едно отъ селата, да поживѣете тамъ, за да видите, колко е леко на селянитѣ. (Глъчка)

Прѣдседателъ: Моля тишина, г-да.

Д. Ганчевъ: Та, искамъ да кажа, че и земледѣлцитѣ трѣбва да взематъ отъ този данѣкъ за да олекне на гражданиѣ. Всички сме синове на тая държава и всички трѣбва да носимъ равномѣрно нейния товаръ. Азъ ще ви прѣдставя единъ примѣръ. Ако единъ селянинъ срѣщне на пѣтя, на шосето, единъ гражданинъ съ единъ доста тежѣкъ товаръ на гърба, който гражданинътъ едва влачи, питамъ азъ: ще ли този селянинъ да остави гражданина да се сгромоляса, да падне тамъ, или ще дойде да му помогне? Азъ вѣрвамъ, че нѣма да го остави, ще дойде да му помогне. Като е това така, нека дойде да помогне на гражданина, да вземе малко отъ товара му, нека отъ този данѣкъ да се тури и върху него, защото това е най-справедливото. Ние виждаме, че животътъ поскѣпнѣва. Навсѣкѣдѣ вече се оплакватъ отъ това поскѣпняване, което става не само въ София, но даже и въ послѣдната паланка, и отъ това поскѣпняване най-много теглятъ гражданиѣ, защото, като се погледнемъ отъ главата до петитѣ, ще видимъ, че всичко това е чуждо, за което сме дали пари.

Нѣкой отъ прѣдставителитѣ: Най-напрѣдъ говорете за удобствата на гражданиѣ: за пѣтищата и пр.

Д. Ганчевъ: Моля, азъ ще говоря и за тѣхъ. Чакайте малко. (Глъчка) Имайте търпѣние, изслушайте ме, защото много е важно да знаете това, което ще говоря.

(Прѣдседателското мѣсто заема подпрѣдседателъ г. Иванъ Пѣевъ)

Нека видимъ, г-да, какви сж нуждитѣ на земледѣлца, какъвъ е неговиятъ животъ и какви сж неговитѣ разности. (Глъчката продължава)

Прѣдседателъ И. Пѣевъ: Моля тишина, г-да.

И. Киревъ: Идете въ Земледѣлската банка и вижте, какво е положението на земледѣлца.

Д. Ганчевъ: Знамъ. — Облѣклото и покѣщнината на гражданина — всичко това е купено съ парата, когато облѣклото на селянина, на земледѣлца е приготвено повече въ къщи, у дома му; неговиятъ калпакъ е отъ овцата, която е одралъ, цѣрвулитѣ му сж отъ добитѣкъ му, дрехитѣ му сж направени въ къщи, а на насъ, гражданиѣ, всичко е купено съ пари.

И. Киревъ: Кой е кривъ, като не носите калпакъ?

Прѣдседателъ И. Пѣевъ: Моля, оставете оратора да се изкаже.

Д. Ганчевъ: Постѣ, вземете покѣщнината на единъ земледѣлецъ: той нѣма това, което има единъ гражданинъ, защото той е така привикналъ. Земледѣлецътъ може да не легне на креватъ; той може да легне и долу, на земята, на рогазка и да се покрие съ една черга; обаче гражданинътъ не може да направи това, защото той има само умствени занятия; отъ него се иска нѣщо повече, отколкото отъ единъ селянинъ. Селянинътъ има физически занятия, той живѣе цѣлъ денъ на кѣра, а гражданинътъ цѣлъ денъ стои въ контората или въ учрѣдението и бие главата си съ смѣтки, съ цифри и не знамъ съ какво си. Тѣй шото, животътъ на единъ гражданинъ и на единъ селянинъ не може да бѣде еднакъвъ.

И. Киревъ: Селянитѣ не работятъ съ часове, но нѣкой пѣтъ работятъ по 16 часа — отъ 8 сутринята до 12 вечерята.

Д. Ганчевъ: Не казвамъ, че селянитѣ не работятъ — тѣ работятъ нѣкой пѣтъ отъ тъмни зори до тъмна нощъ — но азъ бихъ прѣдпочелъ, Вие, който ме прѣкъсвате, да дойдете на моето мѣсто да се тровите цѣлъ денъ, а азъ да отида да работя на чистъ въздухъ — нѣма да ми бѣде мѣчно.

И. Киревъ и други: (Възражаватъ нѣщо)

Прѣдседателъ И. Пѣевъ: Моля, всѣки е свободенъ да си изкаже мнѣнието.

Д. Ганчевъ: Умствената работа е много по-мѣчно отъ физическата: да копаете е много по-лесно, отколкото да правите смѣтки и изчисления.

Д. Страшимировъ: Излѣзте; кой Ви спира?

Д. Ганчевъ: Не ми е занаятъ, не ми е работа.

За да даде единъ потикъ въ развитието на нашето земледѣлие и неговитѣ отрасли, днешното правителство ще създаде земледѣлски камари, така, както имаме търговско-индустриални камари, и то ще иска отъ тѣзи камари тѣхнитѣ мнѣния, въобще, тѣхнитѣ рѣшения и мѣроприятия за повдигането на нашето земледѣлие. Както ни каза г. министърътъ на финанситѣ, и тѣзи камари ще се издържатъ съ 25% отъ печалбитѣ на Земледѣлската банка.

Министъръ Т. Теодоровъ: Не съ 25%; може и съ 5%.

Д. Ганчевъ: Значи, съ една частъ отъ приходитѣ на Земледѣлската банка.

Министъръ Т. Теодоровъ: Съ една частъ отъ тѣхъ.

Д. Ганчевъ: Ние, търговцитѣ, издържаме нашитѣ търговско-индустриални камари, като върху нашия патентъ върху занятието плащаме извѣстенъ процентъ за търговскитѣ камари. Добрѣ, азъ съмъ съгласенъ, нека се даде една частъ отъ приходитѣ на Земледѣлската банка за издържката на земледѣлскитѣ камари, . . .

И. Пановъ: Земледѣлскитѣ банки сж за земледѣлитѣ.

Д. Ганчевъ: Тѣмъ това шѣхъ да кажа. . . . Но, тогава, нека и Българската народна банка, която, както ви изтъкна г. министърътъ на финанситѣ, отъ

година на година увеличава своите печалби — а тѣзи печалби се даватъ отъ търговците и индустриалците — нека и тази банка, казвамъ, не поддържа нашите търговско-индустриални камари, ами нека даде отъ своите печалби една частъ, за да се откриятъ поне нѣколко търговски училища въ България. Ако една частъ отъ приходите на Земледѣлската банка се дава на земледѣлските камари, нека отъ приходите на Народната банка се даде нѣщо за търговците.

Г. г. народни прѣдставители! Дотукъ азъ говоря върху дамъчната тежба; оттукъ нататкъ ще се спра да видимъ, при какви условия се развива нашата търговия, нашата индустрия, занаяти и земледѣлие, които сж главните източници на нашия държавенъ бюджетъ.

Търговията у насъ, г. г. народни прѣдставители, се развива при твърди тежки условия. И ако тя е достигнала до днешния си развой, до днешното си положение, при всички сѣньки и мжнотии, които ѝ сж правени отъ властата, даже и отъ правителствата — азъ ще ги изтъкна една по една — това се дължи изключително на упоритостта и постоянството на българския търговецъ. Той се бори, но нѣма да отстъпи; той прѣодолява всички мжнотии и, макаръ трудно, върви и ще върви напредъ. Азъ ще ви изтъкна отъ тукъ това, което е много важно да го знае народното прѣдставителство, това, за което много пкти се е говорило и сж правени редъ постѣпки, обаче всичко е оставало подъ миндера. Не само че не сж се вземали въ внимание исканията да се подобри туй положение, но, напротивъ, като за проклетия, се е правило тъкмо обратното — да се мжчатъ, да се тормозятъ търговците.

На първо мѣсто ще взема митническата служба. Митниците у насъ, г-да, ако мога да се изразя съ такава дума, сж чистилище за търговците. Такива митари, каквито сж нашите, може да срѣщнете само въ библията. Това може да ви се види прѣувеличено, но азъ ще ви наредя сега едно по едно, за да видите, че това е цѣла истина. Дѣйствително, трѣбва да го признаемъ, че откато министъръ на финансите е уважаемиятъ г. Теодоровъ, положението се е измѣнило, чиновниците-митничари малко по-друго-аче гледатъ на работата си; но ще трѣбва още много да се желае, за да се поставятъ нашите митници на туй положение, въ което сж поставени тѣ въ културните страни. Азъ ще бѣда късъ, ще ви ги наредя едно по едно, а пъкъ остава на васъ, г-да, вие да имъ дадете прѣцѣпка.

Манипулацията въ нашата митнишка служба е извънредно сложна. Само ози отъ васъ, които е ималъ работа въ митниците, знае, какво значи да се освободи една стока въ митницата: ако една стока е пътувала 15 дена отъ Германия до София, нужни сж 20 дена, за да я освободите. Това е фактъ. За да обезмитите единъ пощенски колетъ съ една мостричка безъ стойностъ, вие трѣбва да се разтакате 2—3 дена. У насъ, не само че манипулацията по митниците е сложна, но липсватъ и нужните помѣщения. Ние даваме на държавата годишно 27.516.000 л. вносно и износно мито, и азъ мисля, че държавата е длъжна да ни направи и удобни помѣщения. Азъ ще ви приведа за примѣръ Софийската митница; тя е тукъ близо; който желае, нека направи една разходка, ще плати 20 пари на трамвай, да отиде да види, какво става тамъ. Ние имаме тукъ за помѣщение на митницата една барака, правена прѣди 25 години, когато софийското население е било 20 хиляди души, а сега е 100 хиляди. И вие ще видите въ тая митница, какъ стоките на търговците, които сж бродили злато за тѣхъ, сж разпилѣни; вие ще видите копринени платове, ще видите казмири, ще видите кожи — всичко това е една каша и отторъ газятъ хамалятъ и се краде, и се къса, и се разваля. Е добръ, неужо-

ли за Софийската митница, която дава на държавата около 6 милиона лева годишно, не заслужава да се отпуснатъ 5—600 хиляди лева, даже и 1 милионъ, за да се направи едно хубаво, модерно помѣщение, каквото прилича на столицата. Правени сж, г-да, редъ постѣпки за това, обаче никой не иска да знае. Сега, напоследѣкъ, направихме една постѣпка прѣдъ министъра на финансите г. Теодоровъ, ако не се направи едно ново удобно помѣщение, което да отговаря на цѣльта, засега да се направи поне една пристройка за 40—50 хиляди лева, за да може да се улесни службата. И трѣбва да признаемъ, че г. министърътъ обѣща да удовлетвори молбата ни; даже обѣща нѣщо повече: да направи нова митница — разбира се, не тази година, може-би, догодина или друга — една хубава митница, за която ще се похарчи нѣщо повече, но да отговори на своята цѣль, на своето назначение.

Търговците, г-да, при обезмитване на своите стоки сж изложени на всевъзможни и всевъзможни глоби. Митничарятъ, като че си е поставилъ за цѣль какъ и какъ да тормози търговеца, какъ и какъ да му причини загуба, да го глоби. Азъ ще ви кажа слѣдния случай. Единъ търговецъ въ Варна доставя 10.000 кгр. захаръ, и при прѣтеглянето въ митницата се нампратъ 7 кгр. повече; за тия 7 кгр. му се съставя актъ за укривателство и го глобятъ съ нѣколко лева. Не е въпросътъ за глобата 3, 4, 10 л., въпросътъ е, че вие регистрирате единъ търговецъ като човѣкъ, който нека да злоупотрѣби въ митницата. Ами не допускате ли, г-да, че 10.000 кгр. захаръ, транспортирани отъ Триестъ до Варна, по онази влага, нѣма да дадатъ 6—7 кгр. повече? И този актъ бѣше подписанъ отъ г. министъра Саллабашевъ, и когато азъ като членъ въ една депутация отидохъ при него и му казахъ туй, той каза: „Това не е възможно“; азъ казахъ: „То е вѣрно“; тогава той повика началника г. Чакаловъ и го попита: „Какъ е възможно да съставите актъ, че въ 10.000 кгр. захаръ сж се намѣрили 6—7 кгр. повече“? „Да, каза началникътъ, съставихме актъ и Вие го подписахте“. Питамъ, може ли да се допусне такова нѣщо; можете ли да обвините единъ търговецъ, че на 10.000 кгр. захаръ е искалъ да злоупотрѣби 7 кгр.? Това нѣщо само у насъ може да стане.

Друго нѣщо. Стоката се обезмитва, прѣглежда се отъ офицера, прѣглежда се отъ управителя, обѣнява се, изчисляватъ се митата и другите бѣрини: октроа и пр., които има да се взематъ, поднася се на контролѣра въ митницата — има контролѣръ, който стои въ митницата да види какъ е обѣнена стоката, да-ли нѣма грѣшка, за да се поправи — и казва се на търговеца: „Иде платите за тази стока 300—400—500—2.000 л.“ Човѣкътъ плаща, взема стоката, натоварва я, закарва я въ магазина, обѣнява я на основание платените разноски — митото, навлото, почва да продава, продава и спечелва 2—3—5%, колкото може, разбира се. Слѣдъ година, двѣ, три, ако щете, получава единъ денъ червено извѣстие, въ което му се казва: „По еди-коя декларация отъ 1907 г. има да платите 5.000 л., и въ три дена, ако не донесете тая сума, ще я съберемъ по езекутивенъ начинъ“. Този търговецъ се намѣрва въ чудо. Ами сега? Ами азъ отъ тази стока спечелихъ 200 л., сега ми искатъ за нея 2.000 л. — отъдѣ ще взема тия пари? Такива случаи има маса. Тукъ има търговци, които могатъ да ви увѣрятъ, че сж плащали слѣдъ двѣ години по 5, 6, 7.000 л. Е добръ, не може ли тая митнишка властъ, тая контрола да съобщи на търговеца слѣдъ недѣля, двѣ, мѣсецъ, два, три, четири, ако щете, когато той не е още продалъ своята стока: „Г-не, по тая декларация Вие имате да платите тия пари“, а не слѣдъ три години, когато човѣкътъ е продалъ стоката си, ликвидиралъ съ нея, да му каже: „Дай 5.000 л.“ Питамъ азъ, може ли това да бѣде?

Министър Т. Теодоровъ: Тази година имате ли такива случаи?

Д. Ганчевъ: Сега, от няколко време нѣмаме, не знамъ.

Министър Т. Теодоровъ: Нѣмате тая година.

С. Пипевъ: (Къмъ г. Д. Ганчевъ) Ами по-много, когато взематъ, какво правятъ?

Д. Ганчевъ: Когато сж взели по-малко, търсятъ търговеца и искатъ въ три дена да внесе паритъ, но когато взематъ повече, потайватъ се.

Министър Т. Теодоровъ: Сега ги връщаме.

С. Пипевъ: Сега вече има разпореждане да се връщатъ.

Д. Ганчевъ: Азъ казахъ отдевъ, че откато дойде днешниятъ министъръ на финанситъ, той е постановилъ юздитъ на митничаритъ и ги държи въ респектъ да изпълняватъ длъжността си тъй, както прилича на държавни чиновници, а не да си играятъ съ интереситъ на търговцитъ, както сж вършили редъ години, а не единъжъ и два пѣти. Азъ говоря за миналото, г. министре; не искамъ да хвърлямъ укори върху никого сега.

Искамъ да обърна внимание на друго нѣщо, като обръщамъ вниманието и на г. министра да вземе бѣлѣжка отъ това. Ние плащаме на държавата 773.000 л. за магазинамъ и статистическо право. Нашитъ стоки, които сж изложени въ митницитъ, нѣматъ никаква застраховка, и не дай Боже единъ огънь — ние нѣма да получимъ стотника, защото държавата не е длъжна да плаща. А вие знаете, че въ митницитъ се разпакуватъ стоки, тамъ се развърля слама, минаватъ всевъзможни хора, арабаджии, хамали, и каквато е тукъ, напр., Софийската барака, една цигара да хвърли пѣкой, увѣрявамъ ви, че ще пламне всичко и въ 2—3 часа нѣма да остане нищо. Ето защо, ние искаме, щото нашитъ стоки, които влизатъ въ митницата, да бѣдатъ застраховани за всѣка евентуалностъ, за всѣки нещастенъ случай. Ние ще плащаме за това нѣщо, но да бѣдатъ застраховани, защото не се знае какво ще стане.

И недѣйте мисли, г-да, че всичко това, което азъ ви изложихъ дотукъ, не е било известно на бившитъ правителства. Защото, може-би, нѣкон ще кажатъ: да, вие излизате на тази трибуна и изтъквате всичко това прѣдъ народното прѣдставителство, но защо вие не сте го направили по-рано, защо не сте се оплакали, защо не сте заявили?

С. Пипевъ: Има оплаквания отъ всѣкъждѣ.

Д. Ганчевъ: Маса оплаквания сж правени. Азъ нѣмамъ време, г-да, но бихъ могълъ да ви прѣдставя тукъ протоколитъ на търговскитъ камари, за да видите, че при всѣка една сесия, когато се е отваряла, на първо мѣсто сж били изтъквани поспѣлцитъ, които сж правени по митнишката, по желѣзнопѣтната и по другитъ служби. Но всичко е оставало...

С. Пипевъ: Миндеръ-алтънда.

Д. Ганчевъ: ... подъ миндера, неудовлетворено, г-да! И въ търговскитъ камари, и въ търговския конгресъ тукъ, се държаха реферати по митнишката, по желѣзнопѣтната и по други служби. Направи се мемоаръ, поднесе се на правителството, депутати отидоха и нищо не се направи. Не ни слушатъ; не

искатъ отъ насъ мѣппие. Бившитъ правителства сж гледали, колкото се може повече да ни острижатъ, като че ние, търговцитъ, нѣмаме права въ тая страна, като че ние не сме най-добритъ, най-мирнитъ, най-скромнитъ платци въ нея, които най-редовно плащатъ данъцитъ си. Но трѣбва да се разберемъ единъжъ-завинаги, че не сме само стадо за доене и стрижене. Ние имаме наши права, и тѣзи права трѣбва да ни се дадатъ, защото, казахъ и по-рано, че благоденствието на тая страна зависи отъ търговцитъ. Търговецътъ е, който регулира икономическото положение на тази страна.

Нека мина сега на желѣзнопѣтната служба да видимъ, какво става тамъ. И тя, г-да, не стои по-добъръ. Азъ съжалявамъ, че г. министърътъ на желѣзницитъ го нѣма тукъ, за да си вземе бѣлѣжка. То е много интересно да се чуе. На първо мѣсто, у насъ има липса на вагони. Ние имаме, както изтъкна и г. министърътъ на финанситъ, 2.900 км. желѣзнопѣтнин линии...

Министър Т. Теодоровъ: 1.900.

Д. Ганчевъ: ... 1.900, но нѣмаме нужния подвижонъ материалъ. Недавна, прѣди единъ мѣсець и половина, пристигна една депутация отъ варненски и бургазски търговци, която дойде въ търговската камара тукъ.

С. Пипевъ: Имаше депутации отъ всички камари.

Д. Ганчевъ: Да. — Поканиха и мене да отидемъ да се прѣдставимъ на г. министра Франгя и да му кажемъ, че по липса на вагони нашитъ житари сж прѣтърпѣли грамадни загуби. Отдохме, дѣйствително. И какво азъ научихъ отъ тази депутация, която пристигна тукъ. Какво каза тя? Тя каза, че по липсата на вагони тѣмко въ този сезонъ, въ туй време, когато изпосѣтъ на хранитъ е най-голямъ, въ слѣдствие спадането му, само варненската пияца е прѣтърпѣла една загуба отъ 1.800.000 л., а половината на това — бургазката пияца. Това е фактъ. Значи, ако смѣтнемъ единитъ 1.800.000 л. и другитъ 900 хиляди лева — това сж 2.700.000 л. загуба за търговцитъ, загуба, разбира се, и за земледѣлцитъ. Тѣй че, на първо мѣсто, ще трѣбва за въ бѣдѣше да се направи всичко, за да се достави нужното число вагони, та да могатъ търговцитъ наврѣме да транспортиратъ своитъ стоки. Защото има маса случаи — па и вие вѣрвамъ сте ги чели по вѣстникитъ — отъ гара Раднево, отъ гара Търново-Сеймонъ, отъ гара Хасково и не зная отъ кѣдѣ, постоянно се оплакватъ: „Г. министре, искахъ 20 вагона, дадохъ ми два, паракодътъ чака въ Бургазъ, стокитъ ми седятъ, не мога да ги прѣнеса“. Това се случва постоянно. Дѣйствително, че нашитъ линии нѣматъ нужното количество подвижонъ материалъ, но и колкото има, благодарение немарливостта на нашия желѣзнопѣтенъ персоналъ, много вагони стоятъ по мъртвитъ линии и не отиватъ тамъ, дѣто има нужда отъ тѣхъ. Ние плащаме годишно, г-да, 200—250, даже 300 хиляди лева за глоби, денгуби за чуждитъ вагони, които пристигатъ въ България и, по немарливостъ на персонала, не се повръщатъ обратно наврѣме. Идете на тукашната гара и ще видите колко вагони стоятъ въ линията и чакатъ. Това е фактъ.

С. Пипевъ: Не могатъ да се разтоварватъ по нѣмане мѣсто.

Д. Ганчевъ: Да. Повечето отъ нашитъ гари нѣматъ нужното мѣсто, нѣматъ толкова релси да могатъ вагонитъ да се разтоварватъ бързо. Тукъ, на софийската гара, зная, че 5—10 вагона стоятъ неразтоварени по нѣмане мѣсто, дѣто да ги разто-

варятъ. Такива вагони всѣки денъ плащатъ ден-губи, плащатъ глоби. Вагонъ, който има нужда отъ една твърдѣ малка репарация — поправка — азъ лично съмъ констатиравъ туй — за една бурма, за една рѣзница, трѣбва да стои по 10—15 дена въ работилницата, докато му турятъ тая бурма или рѣзница. И тия желѣзничари, които дойдоха вчера да протестирайтъ прѣдъ Народното събрание и искатъ увеличение на заплатитъ си, искатъ да станатъ мѣсечари и не зная какво, прѣди да направятъ туй, трѣбва да изпълняватъ добросъвестно своя служба дълго, да видимъ ние, че тѣ сж дѣйствително добри чиновници, добри служители на тая държава, и тогава, разбира се, да искатъ да имъ дадемъ нѣщо повече. Когато за една бурма държатъ единъ вагонъ 10—15 дена, каква служба изпълняватъ, питамъ азъ? Не само това. Ами закъснѣването на нашитѣ стоки? Имало е случаи, дѣто единъ вагонъ пътува отъ Варна до тукъ 10—15 дена, особено зимно врѣме, и когато пристигне тукъ, ако въ него има лимони и портокали, тѣ сж замръзнали и трѣбва да се хвърлятъ на боклука. Ами кражби? Това е система. Има маса констатирани факти. Нѣма г. Малиновъ тукъ, за да каже, че ние ходихме при него като членове на една депутация, и той самъ призна, че се отварятъ бали, че се крадатъ хасета, басми, че се разтварятъ кошове съ риба, че отъ човали кафе се вади, че отъ сандъцитѣ захаръ се вади и пр. Това е система. Даже г. Малиновъ ни каза, че почнали да ставатъ кражби и по пѣтническитѣ билети, кражби, които сж заловени. Напр. кондукторитѣ не дупчили билетитѣ между гара Плевенъ и гаритѣ Телишъ и Долни-Джоникъ, и послѣ ги събирали и продавали за нови билети. Това ни разправи самъ г. Малиновъ, когато отидохме единъ пътъ при него.

П. Петруновъ: Даже риба, изпратена до единъ министъръ отъ бившия режимъ, е липсала. (Смѣхъ)

Д. Ганчевъ: Ами какво да кажемъ за невѣрнитѣ кантари по гаритѣ, за които сме правили маса оплаквания, че тѣ сж невѣрни, че тѣ сж развалени. Напр., вие товарите единъ вагонъ съ стока; тегли се въ Варна, излиза 10 хиляди кгр., пристига въ София, прѣтегля се, излиза 10,500 кгр. — дайте глоба за тия 500 кгр. повече. Миналата година ми докараха единъ вагонъ циментъ; теглото на всѣки човалъ циментъ е опрѣдѣлено като драмъ — не може да излѣзе нито повече, нито по-малко; 200 човали трѣбва да събере единъ вагонъ, а когато дойдоха тукъ да ги прѣтеглятъ, оказа се, че имало нѣкакви 300 кгр. повече на всѣки вагонъ и ме глобиха за тѣхъ, платихъ 160 л. глоба. Онова, което можехъ да спечеля отъ този циментъ, тѣ ми го взеха. Петъ пари не спечелихъ. Казвамъ: „Провѣрете, имате грѣшка“. — „Нѣмаме врѣме да провѣрваме“. — Кантарътъ не е вѣренъ. Не те чуватъ, не искатъ да знаятъ. — Идете се оплачете, казватъ. Нашитѣ южно-български търговци най-добри могатъ да ви кажатъ, че откато се взема Хиршовата желѣзница, службата днесъ е по-сложна, по-мъчна, отколкото бѣше въ врѣмето на Хирша. Вземете за примѣръ пловдивската гара. Персоналитѣ тамъ е одеситеренъ, а всѣки денъ ставатъ нещастия: ту главата ще отсѣчатъ нѣкому, ту раката ще отрѣжатъ нѣкому, ту смачкали нѣкого и пр. Защо става това? Защото желѣзнопѣтнитѣ персоналъ се отнася нехайно къмъ своята служба.

Министъръ Т. Теодоровъ: Тази година нѣма таква случая.

Д. Ганчевъ: Да. — Нашитѣ желѣзнопѣтне персоналъ, нека признаемъ, г-да, отъ тукъ, е много разпуснатъ, нѣма никаква дисциплина въ него, а на-

лага се необходимостъ да има строга дисциплина: само тогава ще имате една истинска и полезна желѣзнопѣтна служба.

Като говоря за желѣзнитѣ пѣтища, нека спомена и за нашитѣ посета. Дѣйствително, тѣ сж въ много лошо положение — това се каза и другъ пътъ — и ако вие искате да имате улеснение за прѣнасяно вашитѣ стоки и да се развива вашата търговия, трѣбва да имате добри пѣтища. Колко пари ви струва желѣзницата, когато на 20 км. отъ нея нѣма пѣтъ, за да се прѣнесе стоката, и ако човѣкъ трѣгне зимно врѣме, ще се удави отъ калъ? Шосетата сж необходими и трѣбва да се поправятъ, защото сж много развалени.

Воднитѣ ни съобщения. Ние имаме дунавска линия отъ 470 и нѣколко километра; тя се услужва отъ чуждитѣ компании: австрийски, маджарски, руски и ромѣнски; ние нѣмаме нито едно параходче, когато въ това отношение Сърбия стои пакъ по-добре: тя има на Сава и Дунава така сжщо една линия отъ 460 км., но има едно параходно дружество съ 9 парахода, 46 плепа, дървени понтони и пр. за 4,958,000 л. инвентаръ. Азъ мисля, че би било по-добре, ако г. военниятъ министъръ се съгласи, цѣто нашитѣ военни параходи отъ дунавската флотилия въ Русчукъ: „Крумъ“, „Александъръ“, ...

С. Пипевъ: И тѣ сж негодни.

Д. Ганчевъ: ... които стоятъ тамъ и не вършатъ никаква служба — правятъ само два рейси въ годината, единъ пролѣтенъ и единъ есененъ — есенъ отиватъ да зимуватъ въ Чифте-Аджъ, въ Видинъ, а пролѣтъ се връщатъ въ Русчукъ — би било добре, казвамъ, ако тия параходи могатъ да поддържатъ нашата линия Силистра—Видинъ, особено сега, когато чуждитѣ параходи сж спрѣли. Ако тѣ сж негодни и прѣдставляватъ единъ вехтъ материялъ, който не струва, нѣма защо да харчимъ за тѣхъ 70 хиляди лева, които се прѣдвиждатъ въ бюджета. По-добре е да се бракуватъ и да се купятъ нови, които да могатъ да поддържатъ линията Силистра—Видинъ. По такъвъ начинъ ще можете да подготвите много по-добри валпитѣ матроси, а не както сега: трѣгнатъ съ парахода по Дунава, заседне параходътъ нѣкъдѣ и не може да върви. Тѣй че, азъ мисля, че тия параходи могатъ да изпълняватъ много по-добра служба.

Да кажа нѣколко думи и за индустрията. Индустрията, при все че има законъ за насърчение на мѣстната индустрия, и тя страда отъ сжщата болестъ, отъ която страда нашата търговия. Индустриалецътъ срѣща всевъзможни затруднения и мъчности. Независимо отъ стачкитѣ на работниците, които, когато имъ скимне, когато пожелаятъ, напускатъ фабриката и спиратъ работата на фабриканта. И какви фабрики имаме ние? Имаме фабрики съ 50, 100 души или най-много 200 души работници. Това сж нашитѣ фабрики. Ние нѣмаме фабрики, както Германия, съ 5—10 хиляди работници. Една отъ най-главнитѣ наши индустрии, която много бързо се развива и въ която сж вложени доста голѣми капиталы, спестени български пари, това е пивоварната индустрия, и къмъ тази пивоварна индустрия е извършена една голѣма несправедливостъ; и тя се съства въ нейния правилень развой. Днесъ-заднесъ пивоваритѣ плащатъ единъ акцизъ отъ 10 л. и октроа 6 л. — всичко 16 л. на хектолитъръ. До 1895 г. нищо не е плащано. Отъ 1895 г. почватъ да плащатъ петъ лева на хектолитъръ; отъ 1896 г. — деветъ лева; отъ 1904 г. — 11 л., а отъ 1909 г. — 16 л. и нѣколко стотинки. Годишното производство, както онзи денъ, въ своето експозе, каза и г. министърътъ на финанситѣ, е 185 хиляди хектолитра.

С. Пипевъ: Още не е; може-би ще стане.

Д. Ганчевъ: Това производство може по-нататък да се увеличи, но може и да се намали, ако остане пакъ същиятъ акцизъ, както е досега, да се плаща 16 л., защото, въ такъвъ случай, пивоварнитѣ фабриканти ще бъдатъ принудени да увеличатъ цѣната на пивото, а щомъ се увеличи цѣната на пивото, консомацията ще се намали. За да не бѣда голословенъ въ това отношение, ще ви покажа само нѣкои цифри, за да видите, какъ плащатъ въ Германия, дѣто е най-големо пивното производство, дѣто има фабрики съ грамадни капитали, дѣто пивото се консумира въ много по-големо количество, отколкото въ България, да видите какъ се плаща тамъ и какъ — у насъ. Въ Германия, фабрика, която произвежда годишно 5.000 хектолитра, плаща акцизъ — държавни данъци — 6.210 л., а въ България — 50.000 л. Въ Германия една фабрика, която има годишно производство 10.000 хектолитра, плаща 13.590 л., а въ България — 100.000 л.; фабрика, която има годишно производство 15.000 хектолитра, въ Германия плаща 21.870 л., а въ България — 150.000 л. Може ли такова нѣщо?

С. Пипевъ: Ние носимъ!

Д. Ганчевъ: Тогава, значи, ние отиваме, хемъ, отъ една страна, да създаваме законъ за повдигане на мѣстната индустрия, хемъ, отъ друга страна — да я съсипваме. И това е работа на г. Саллабашева; той е, който увеличи този данъкъ. А това не е право. Ние ще съсипемъ тая индустрия, ще я убиемъ. Пивото е единъ артикулъ вече, който се консумира. Онзи денъ г. министърътъ изтъкна, че спиртътъ е достигналъ вече една доста голяма консомация. Азъ не се радвамъ на това; напротивъ, азъ ще се радвамъ, когато пивото повече се консумира, отколкото спиртътъ, защото спиритологията, този басмакъ, както го казватъ, гори човѣка, донася врѣда, а не полза. Бирата, напротивъ, е полезна и биреното производство трѣбва да се увеличи, а не спиртното. Това ще бѣде най-право. И моето мнѣние е, че — нали всички искаме да повдигнемъ нашата индустрия — ще трѣбва да се направи нѣщо за пивоварната индустрия — право е, справедливо е. Тукъ сж идвали пивовари нѣколко пѣти; пращали сж депутация; правила сж обстояйни изложения, и молбитѣ имъ трѣбва да се удовлетворятъ. Азъ мисля, че увеличениетѣ 5 л. отъ г. Саллабашева които сж крайно несправедливи — виждаме какви грамадни данъци се плащатъ — трѣбва да се намалятъ. Отъ това нѣма да загуби нашиятъ бюджетъ, напротивъ, съ това намаление ще се увеличи производството и ще се попълнятъ тия 5 л., които ние ще отстъпимъ на пивоваритѣ: ще вземемъ срѣщу тѣхъ 10, а може-би и 15 л. Та казвамъ, ще бѣде много справедливо, ако тия петъ лева имъ се намалятъ. Съ това ние ще дадемъ елиътъ потокъ на тая индустрия; тя трѣбва да вирѣе, защото е отъ голѣма полза.

Друго нѣщо искамъ да изтъкна тукъ. У насъ има и туй, което, пакъ казвамъ, спѣва нашата индустрия. Съгласно закона за насърчение нашата индустрия е прѣдвидено да се плащатъ 35% рефакции отъ навлото; на фабричнитѣ произвеления отъ извѣстни фабрики, които се транспортиратъ по българскитѣ държавни желѣзници, прави имъ се 35% отстъпка. Бившето правителство отказа да имъ плати тая отстъпка. И индустриалцитѣ, слѣдъ като направиха нѣколко постѣпки и не се уважиха, най-сетнѣ се принудиха да заведатъ процеси. И дѣйствително, нашитѣ сждилища осѣдиха държавата да плати една сума, ако се не лъжа, отъ около 400 хиляди лева.

С. Пипевъ: По-големъ е — 5—600 хиляди лева.

Д. Ганчевъ: Но какво става? Г. Ляпчевъ, министъръ на финанситѣ тогава, като видѣ, че държавата е осѣдена и трѣбва да плати тая сума, явява се прѣдъ Народното събрание съ единъ законопроектъ отъ единъ редъ, въ който се казва, че държавата не плаща такива суми. Но мисля, че това не можѣ да се прокара.

А. Буровъ: Не можѣха да прокаратъ този законопроектъ.

Д. Ганчевъ: Но искаше се да се прокара. — На основание на единъ законъ имамъ права; какъ може да ми се отнематъ тѣ? Туй е несправедливо; никакъвъ резонъ нѣма въ това.

(Прѣдседателското мѣсто заема пакъ г. прѣдседателътъ).

Нека кажа нѣколко думи и за нашитѣ прѣдприемачи — тѣзи прѣдприемачи, които строятъ желѣзници, портове, и които доставятъ на държавата разни материяли. И тукъ, както и по-прѣди говорихъ, пакъ се правятъ извѣстни мѣжнотии, спѣнки, и въ края на крайщата, прѣдприемачътъ-доставчикъ, който е вземалъ едно държавно прѣдприятие, вмѣсто да спечели отъ него — аслж и трѣбва да спечели — свършва съ загуба. Азъ имамъ тукъ едно изложение, отъ което ще ви цитирамъ, колко струватъ нашитѣ държавни желѣзници, които сж построени досега, на километъръ, въ сравнение съ сръбскитѣ, ромѣнскитѣ и турскитѣ. Българскитѣ желѣзници коштуватъ 133.956 л.; сръбскитѣ — 199.124 л.; ромѣнскитѣ — 217.764 л., а турскитѣ — 220.097 л.

И. Пѣевъ: Срѣдно.

Д. Ганчевъ: Да. — Както виждате, нашитѣ желѣзници сж най-евтини. Тѣ сж евтини затуй, защото сж строени отъ българи, сѣ български капитали. И споредъ моето изчисление, държавата е спечелила отъ построенитѣ досега линии, които възлизатъ на стойностъ 303 милиона лева, както ги прѣдстави г. министърътъ на финанситѣ, една чиста печалба отъ около 120 и нѣколко милиона лева, защото сж правени отъ българи, отъ български прѣдприемачи. Е добръ, държавата спечели отъ тѣзи български прѣдприемачи 120 и нѣколко милиона лева въ сравнение съ цѣнитѣ, които коштуватъ ромѣнскитѣ, сръбскитѣ и турскитѣ желѣзници. Но за благодарностъ на това, че тия българи ни направиха добри и здрави желѣзници, какъ се отнесоме ние къмъ тѣхъ? Въ какво положение се намиратъ тѣ сега? Всички се намиратъ въ най-лошо положение. Вземете тия, които построиха нашия портъ въ Варна, съ който ние се гордѣемъ днеска: тѣхнитѣ справедливи рекламации не се уважиха отъ правителството и нищо още не имъ се даде. Тѣ почти изгубиха капиталитѣ си; но не само своитѣ капитали, но и живота си. Да. Братия Прошекови и Горбановъ сж вече на онзи свѣтъ. Вземете тия прѣдприемачи, които строятъ линията Търново—Тръвна—Боруница — и тѣ не сж въ много по-добро положение. И тѣхнитѣ справедливи рекламации не се уважаватъ. Тѣ сж построили една солидна, здрава и добра желѣзница; правила сж тунели, варианти, които не сж били съгласни съ поемнитѣ условия, защото държавата си е запазила правото и казва: „Вие сте длъжни да построите това, което азъ искамъ“. — „Добръ бе, джакантъ, но вие сте ни дали планове; ние отъ тѣхъ ще се водимъ“ — „Не, тукъ ще мине варианта; мостъ ще награвите“. — „По това струва повече пари; ние когато правихме смѣтката, правихме я възъ основа на вашитѣ планове. Сега искате нѣщо повече. Това струва пари — платете ги“. — „Нѣма да платимъ — ще видимъ, чакайте“. — И тия хора се намиратъ въ едно твърдѣ тежко по-

ложение. Единият от тия главни акционери въ предишното Търново—Тръвна—Борушица, Димитър Стоянов, днес лежи на постелката болонъ. Защо? Затуй, защото цѣлиятъ му имотъ отиде; човѣкъ, който отъ млади години е печелилъ пара по пара, изоднѣжъ пропада, затуй, защото е направилъ на държавата хубави и евтини желѣзници.

На всички предприемачи положението е тъй лошо: и на предприемачитѣ по Варненското пристанище, и на тия по линиитѣ: Радомиръ—Кюстендилъ, Търново—Борушица, Борушица—Тулово—Стара-Загора, Девня—Добричъ, Свищовъ—Левски, Мездра—Видинъ, и на предприемачитѣ на дунавскитѣ пристанища Русе—Свищовъ — всички се намиратъ въ такава положение. Тия хора иматъ грамадни загуби. Значи, държавата отива да опропаства своитѣ подданици, своитѣ граждани, които ѝ правятъ хубави и евтини желѣзници. Азъ наскоро пътувахъ съ единъ германецъ до Плъвенъ по работа. Пътувайки, въ трона той ме запита: „Коя чужда компания строи вапнитѣ желѣзници?“ Азъ му казахъ: „Нѣмаме чужда компания; всички наши държавни линии се строятъ отъ български съ български капиталъ“. „А, туй е много похвално“, каза той, „това прави честь на вашата страна“. „Да“, казахъ му, „прави честь, но всички, които строятъ, не прокопсаха — пропадаха.“ — „Какъ, защо“, попита той. Обяснихъ му работата. Туй не трѣбва да става въ една правова държава, дѣто има редъ — да не се допуска зачитане на хорскитѣ интереси. Не е право да съсипете единъ човѣкъ, който отива да влага своя капиталъ, своето здраве, своя животъ въ едно предприятие. Ние нѣмаме, г-да, нужда отъ просяци, а имаме нужда отъ богати хора. Щомъ е така, не трѣбва да се допуска това нѣщо. Вие виждате, че нашитѣ линии се строятъ много по-евтино, отколкото другадъ; вие виждате, че нашитѣ предприемачи сж дали печалба на държавата повече отъ 128 милиона лева, а тѣхнитѣ рекламации едва-ли ще възлизатъ на 20—25 милиона лева — държавата пакъ печели 100 милиона лева. Ние постѣпихме така съ нашитѣ предприемачи, защото сж българи; но не така постѣпваме съ чуждитѣ предприемачи. Азъ знамъ на единъ. Гюйо, се заплатиха толкозъ милиона лева, на Безансаника, сжщо, защото за него се застъпи неговиятъ консулъ, а за българина нѣма кой да се застъпи.

Друга една неправда ще констатирамъ прѣдъ васъ, г. г. народни прѣдставители, пакъ извършена отъ страна на Министерството на финанситѣ къмъ търговцитѣ. Известна ви е аферата Джаферъ Персиянъ. Държавниятъ контролоръ въ тази фабрика, който е поставенъ да наблюдава правилното и редовно облѣпване на бандерола, е допусналъ да стане една фалшификация, едно злоупотребиение. Случайно, разбира се, туй нѣщо се узнава. И какво става? Финансовата властъ веднага отива и конфискува всичкия тютюнъ, който се намираще тогава въ търговскитѣ магазини. Е добръ, право ли е туй? Азъ съмъ търговецъ, купилъ съмъ тютюнъ, платилъ съмъ за този тютюнъ, прѣдварително съмъ внесълъ стойността му, и затуй, че държавниятъ контролоръ, поставенъ тамъ, не си отварялъ очитѣ и допусналъ да стане фалшификацията съ бандерола, да отговарямъ азъ — какво съмъ азъ виноватъ въ това? Азъ не фабрикувамъ тютюна, а го купувамъ готовъ: тѣй го купувамъ, тѣй го продавамъ. Азъ знамъ, че имаме търговци тютюнджии въ София съ капиталъ 500—600 л., едва се хранѣха, останаха безъ стока и пропаднаха. Днесъ гледамъ, че нѣкои отъ тѣхъ сж метачи. Право ли е туй, моля ви се? Питамъ, една държава може ли по такъв начинъ да отива да нанася загуби, да съсипва своитѣ подданици? Какво е за една държава, че ще плати 100—150 хиляди лева? Това е една троха, това е едно

пѣсѣче — нѣма да се почувствува даже; но за тѣзи 10—15 души български търговци 100 хиляди лева сж твърдѣ много, особено за тютюнджитѣ, които сж хора съ слабъ капиталъ, печелятъ на килограмъ 20—30 ст.; значи, на 10 кгр. ще спечелятъ 2—3 л., за да прѣхранятъ дѣцата си. На тѣзи хора държавата отива да взема стоката и да ги оставя бозѣ клѣбѣ. Това не е право, не е справедливо. Азъ не мога да се помия, когато видя тѣзи тютюнджии, сиромаси и изпаднали, че това е възможно да стане въ България. Азъ моля днешния министъръ на финанситѣ г. Теодоръ Теодоровъ, който знае тази работа какъ е станала, да бѣде справедливъ и да нареди да се заплати тютюнътъ на тѣзи хора, който държавата имъ е взела. Това е най-правото, което може да стане.

Сега да кажа нѣколко думи за нашитѣ занаяти. И нашитѣ занаяти, г-да, които въ турско врѣме бѣха въ цвѣтуеще състояние, сж вече на загниване. Наистина, за това много е спомогнала външната конкуренция, но; отъ друга страна, пакъ казвамъ, че и правителствата бѣха длѣжни о врѣме да взематъ мѣрки, за да помогнатъ на тѣзи наши занаяти, да имъ дадатъ известна помощъ, да ги подкрѣпятъ, подпомогнатъ, за да могатъ да вирѣятъ и да вървятъ напредъ. Въ много градове занаятитѣ, като абаджилѣкъ, терзилѣкъ, златарство, шивачество, папукчийство отъ цѣла редица въ чаршията, едва сж останали съ нѣкакви 2—3 дюкяна, па и тѣ сж ни живи, ни умрѣли. Азъ наскоро бѣхъ въ Видинъ, моля роденъ градъ, отдѣто съмъ излѣзълъ прѣди 20 години. Какво тѣжно впечатление ми направи, когато видѣхъ, че чаршията вече я нѣма, че дюкянитѣ сж затворени. Нѣма онази цѣла чаршия, съ кожухари, абаджии, златари и пр. А какво видѣхъ? Видѣхъ, че онѣзи занаятчи, които си имаха капиталъ, лозенецъ, дюкяне, къщица и изкарваха прѣхраната си, бѣха станали метачи, фенерджии. Видѣхъ единъ поблѣлъ занаятчия на стари години да трѣгне да прави кираджилѣкъ съ къоравъ конъ и талига, за да храни къщата си. Отъ денъ на денъ занаятитѣ загниватъ. Златарството у насъ можеше да се подобри, кожухарството можеше да се подобри, шивачеството сжщо можеше да се подобри. Да. Дѣ сж тѣзи наши професионални училища, отдѣто да излѣзатъ младежи съ занаятъ въ ръка, за да изкаратъ прѣхраната си? Нѣма ги нѣкъдъ. Искахъ да подчертая, че занаятчийството е съсипано. Едно правителство издава законъ за сдружаванията, друго правителство отива, че го разнижтва. Значи, нѣма последователностъ — както казахъ и по-рано, единъ шне, други разпаря. Или е нуженъ тоя законъ, или не. Азъ мисля, че е нуженъ. Не е вѣрно твърдението, че благодарение на тоя законъ занаятчиитѣ се картелирали да продаватъ сжко месото и другитѣ съестни продукти. Ако занаятчиитѣ сж се картелирали, питамъ азъ, да-ли и шопкинитѣ въ Софийско сж се картелирали, за да продаватъ месото, яйцата, кокошкитѣ и маслото сжко? Не. Това е общо посѣжияване. Тукъ нѣма картелиране. Когато единъ касапинъ за едно дюкяне въ халитѣ отъ 10 кв. м. плаща наемъ отъ 6 до 8 хиляди лева, естествено е, че този наемъ той ще товари върху стокитѣ си и ще продава сжко.

С. Пипевъ: И данѣка занятието увеличиша.

Д. Ганчевъ: И когато му увеличиша данѣка върху занятието отъ 100 на 2.000 л., естествено е, той ще товари всичко това върху стоката си. Не е сѣдно държавата да има единъ бюджетъ отъ 86—90 милиона и изеднѣжъ той да стане 186 милиона лева. Държавата има нужда отъ приходи и отъ източници за тѣхъ; тия приходи тя ще вземе отъ занаятчиитѣ.

отъ търговеца, отъ индустриялеца; разбира се, той плаща и ще тури товара на стоката си.

Да дойдемъ сега и до още една спънка, до още една прѣчка, която най-злѣ се отразява върху нашата търговия, индустрия и занаяти. Това е нелоялната конкуренция. Но недѣйствително мисли, че тази нелоялна конкуренция се води отъ търговци. Ние си правимъ конкуренция; разбира се, то е въ реда на нѣщата; но тя се води отъ самото правителство. Г. г. народни прѣдставители, да не ви се вижда чудно това нѣщо. Азъ ще ви покажа и вие ще видите, че е тъй. Първо, Земледѣлската банка, на която правителството още прѣзъ врѣмето на кабинета на покойния Стоиловъ е увеличило капитала съ 23 милиона лева, . . .

Министъръ-прѣдседателъ И. Гешовъ: Заемъ.

А. Буровъ: Заемъ, гарантиранъ отъ държавата.

Д. Ганчевъ: . . . тази Земледѣлска банка се е обърнала, особено въ провинцията, на бакалница. Питамъ азъ една Земледѣлска банка, едно кредитно учрѣждение, може ли да се занимава съ продаване на синъ камъкъ по половинъ кило, или да продава рафия по 2—3 кила?

В. Георгиевъ: Много хубаво прави.

Д. Ганчевъ: Да-ли хубаво прави или не, ще видимъ. Но защо прави хубаво, я ми кажете?

В. Георгиевъ: Защото миналата година търговците въ Видин доставиха синъ камъкъ, който унищожил лозята.

С. Пипевъ: За това има митница.

Д. Ганчевъ: Ами азъ знамъ, че Земледѣлската банка доставя сѣщо такъвъ синъ камъкъ, и даже още по-капавъ отъ него.

Прѣдседателъ: Моля, оставете прѣреканията.

Д. Ганчевъ: Казватъ нѣкоя, че това се правѣло, за да може населението да си набави по-евтино тѣзи материяли. Каква е свѣтлината, г-да? Азъ имамъ лозе; менѣ ми трѣбватъ 5—6 кг. синъ камъкъ да си напърскамъ лозето. Търговецътъ го продава 65 ст., а Земледѣлската банка го продава 60 ст. Но търговецътъ има разности, трѣбва да спечели 5 ст. Немъ на 5 кила 25 ст. сж грамадна икономия? Съвършено не. Ами ако азъ отида да си купя половинъ кило лико, рафия за вързване на лозето си, че щѣлъ да го продава 5 ст. по-евтино — това икономия ли е? Прѣдназначението на Земледѣлската банка не е да се занимава съ такива работи. Тя трѣбва да даде на земледѣлца пари 100—200 л., споредъ неговото имотно състояние, а земледѣлецътъ да си купи това, което му е нужно — машина, плугъ, вършачка, жѣтварка — и да го купи отъ търговеца, защото търговецътъ купува всички негови произведения. Търговията е разнѣва: азъ купувамъ отъ земледѣлца жито, той купува отъ мене машина или друго нѣщо. Не е голѣма работа, че единъ търговецъ ще спечели 1—2 л. на единъ плугъ. Земледѣлецътъ нѣма да пропадне отъ това, защото той купува единъ плугъ да работи 5—10 години, та може да даде на търговеца да спечели 2 л. Не е това работа, както казахъ, на Земледѣлската банка. Даже Кооперативната банка, въ устава на която е прѣдвидено, че тя може да открива складове, въ които да продава солъ, оризъ и др. артикули, не трѣбва да се занимава съ такава

работа. Азъ мисля, че това не е работа на банките, защото, както казахъ по-рано, нашитѣ занаяти така нѣма да отидатъ напрѣдъ.

А. Горановъ: Имате ли свѣдѣния колко харчи Земледѣлската банка за чиновници.

Д. Ганчевъ: Да, нѣщо повече даже. Чиновниците на Земледѣлската банка, на които държавата плаща, разбира се, да вършатъ банкова служба, се занимаватъ не само съ продажба на артикулитѣ, които изброихъ, ами отиватъ да вършатъ и застраховки. Тукъ има чиновническо кооперативно застрахователно дружество — макаръ че и азъ съмъ членъ на това дружество, истината трѣбва да се изтъкне — отъ името на което чиновници отиватъ и съ своето служебно положение принуждаватъ земледѣлца или оня, който има нужда отъ банката да се застрахува: ще ти дадемъ заемъ, по ако се застрахувашъ само въ нашето дружество.

Н. Мушановъ: Това имъ е запрѣтено. Сега не се върши.

Д. Ганчевъ: Азъ сега изтъквамъ, че се е вършило. Друга една конкуренция се упражнява отъ офицерскитѣ магазини. При всѣки единъ гарнизонъ има офицерски магазини. На много мѣста тѣзи магазини се завеждатъ отъ военни. Въ тѣзи магазини не се продаватъ само военни прѣдмети — епо-лети и пр., продаватъ всичко тамъ, а това не би трѣбовало да става.

Министъръ генералъ Н. Нинифоровъ: Взети сж мѣрки за поправяне на това. Мога да Ви успокоя.

Д. Ганчевъ: Тѣй ли? Драго ми е. — Нека се даде възможностъ на вътрѣшни градове, както Шуменъ, Враца, дѣто хората чакатъ да направятъ алтъшъ-верилъ помежду си, да продаватъ такива артикули, а не военнитѣ магазини да имъ отнематъ мюшеритѣ. Трѣбва да се направи каквото е нужно, за да не ставатъ такива работи. Понеже г. министърътъ на войната ми заявява, че ще се взематъ мѣрки, азъ оставамъ доволенъ.

По-нататъкъ, да дойдемъ до Държавната печатница, за която въ бюджета тукъ има прѣдвидена една сума отъ 1.178.000 л. Мисля и тя се явява единъ сериозенъ конкурентъ на печатаритѣ. Нашитѣ гербови и пощенски марки не се печататъ въ Държавната печатница, а се печататъ въ странство, като се пращатъ чиновници, на които се плащатъ сжши командировки. Е, тогава за какво е тази печатница?

С. Пипевъ: Тя прави конкуренция на печатаритѣ въ цѣла България.

Д. Ганчевъ: И при всичката тази конкуренция тя дава единъ дефицитъ отъ 370.000 л. Нѣма сега да се спирамъ по-нататъкъ върху това; азъ имамъ нужнитѣ бѣлѣжки и ще говоря, когато дойдемъ до параграфа въ бюджета на Министерството на търговията и земледѣлието — тогава ще говоря по това. Азъ само искахъ да подчертая, че, като се говори за нелоялна конкуренция, и Държавната печатница конкурира, и тя е конкурентъ на печатаритѣ; и не само ги конкурира, но отива че имъ примамва работниците-печатари, отнема ги и имъ създава мъжнини, та тѣзи хора не могатъ да си вършатъ работата — нѣщо, което не би трѣбовало да бѣде.

Сега да видимъ какъ правителствата у насъ умѣятъ да защищаватъ интереситѣ на нашитѣ търговци и нашата търговия. Азъ ще ви разправамъ една много пикантна случка. Единъ търговецъ, български подданинъ съ редовенъ паспортъ, издаденъ въ името

на Негово Величество българския царь, търговецъ на живъ добитъкъ, подкаралъ за Цариградъ една партия овни; отива на турската граница — това бѣше въ врѣмето на министъръ Паприкова — азъ искамъ да ви кажа какъ у насъ знаятъ да защитаватъ интереситъ на търговцитъ, то е много важно да се знае — при визиране на паспорта турскиятъ паспортенъ чиновникъ прочелъ, че името му е Григоръ Деспотовъ и го пита: „Отъ кѣдѣ сте родомъ?“ Той отговорилъ: „Изъ Македония“. — „Отъ Македония ли? Защо носите тогава български паспортъ? Ти трѣбва да донесешъ турски паспортъ“. — „Ама азъ живѣя въ България отъ толкозъ години“. — „Олмасъ, не може, казва му турскиятъ паспортенъ чиновникъ, ти трѣбва да носишъ турски паспортъ; назады!“ Българинътъ казва: „Ама азъ съмъ търговецъ на добитъкъ, азъ отивамъ за Цариградъ, оставете ме“. — „Не може, му казва, върни се назады“. И човѣкътъ се връща назады, а добитѣка оставя на произвола — пазачи да го пазятъ. Връща се човѣкътъ въ София, и понеже е членъ на Софийското търговско дружество, обръща се съ молба къмъ дружеството и го моли да се застъпи прѣдъ Министерството на външнитъ работи за него. Дружеството, което има уставъ утвърденъ отъ правителството, въ първия членъ на който е казано, че то има за цѣль да защитава интереситъ на своитъ членове и на търговията въобще, съ едно много учтиво писмо на 3 февруарий 1910 г. се отнесе до г. министра на външнитъ работи, тогава генералъ Паприковъ, като го моли да се застъпи за интереситъ на този български търговецъ, който е билъ прогоненъ отъ Турция, комуто не е било позволено да си продава добитѣка. Писмото е дълго — азъ не искамъ да го цитирамъ, но въобще туй е съдържанието. Слѣдъ като се изминаха нѣколко дена, отъ 3 до 11 февруарий, министърътъ на външнитъ работи изпраща писмо подъ № 982, консулски отдѣлъ, адресирано до „Софийското търговско дружество“ — както виждате самиятъ адресъ доказва доколко министърътъ ще се застъпи за интереситъ ни; нѣма нито „почитаемото Софийско търговско дружество“, нито „г. прѣседателю“; разбира се, ние не заслужаваме тая честъ, макаръ дружеството да брои повече отъ 200 члена, първи търговци въ София. Писмото е много ясно и кѣсо; то е копирано отъ резолюцията, поставена отъ рѣката на самия министъръ Паприковъ върху писмото на търговското дружество. Въ това писмо на министра се казва: (Чете) „Въ отговоръ на писмото Ви отъ 3 т. м. подъ № 133, Министерството на външнитъ работи и на изповѣданията има честъ да съобщи на Софийското търговско дружество, че то не счита, че дружеството може по този начинъ да заявява за рекламациитъ на трето лице. Очевидно е, че дружеството не ще да си е усвоило добръ начина, по който се защитава интереситъ на търговцитъ“.

Д-ръ Н. Генадиевъ: Отводъ.

Д. Ганчевъ: Въ отговоръ на туй писмо ние изпратихме на г. министра на външнитъ работи нашия уставъ и му казахме, че дружеството е тъкмо въ своята роля да защитава интереситъ на своитъ членове. Нищо, г-да, не се направи. Какво стана понататъкъ съ този човѣкъ, не зная. Научихъ се, че имало грамадни загуби.

Н. Мушановъ: Какво искахте Вие да кажете: че не се е зачело търговското дружество, или че не сж се зачели интереситъ на този човѣкъ? Я да видимъ какви права вие, собствено сте си присвоили. То ще бжде, навѣрно, по-хубава иллюстрация.

Г. Т. Пѣвъ: Търговското дружество обърна внимание на вашето правителство, че българскитъ под-

даници се третиратъ злѣ отъ турското правителство.

Н. Мушановъ: Вие не знаете ли, че търговцитъ и индустриалцитъ сж на различни страни и се борятъ. Правителствата никѣдѣ не могатъ да имъ защитаваатъ частнитъ интереси.

Д. Ганчевъ: Вие защитавайте общитъ интереси.

Прѣседателъ: Г. Ганчевъ! Имайте прѣдъ видъ, че приближава врѣмето, опрѣдѣлено, за да свършите.

Д. Ганчевъ: Азъ скоро ще приключа. Нека видимъ сега какъ другитъ държави защитаваатъ интереситъ на своитъ подданици.

Н. Мушановъ: На търговскитъ дружества кажете.

Д. Ганчевъ: Прѣди двѣ години французкитъ подданици въ Цариградъ Лорандо и Тубинн имаха да получаватъ 25 хиляди лири за нѣкакво кейово право. Понеже турското правителство ги шиканираше и не искаше да имъ плати, тѣ се отнесоха до своя посланикъ въ Цариградъ. Посланикътъ дава нота на турското правителство и казва: „Вие сте длъжни да заплатите на нашитъ подданици 25 хиляди лири“. Турското правителство не плати. То сѣ пикалкавъше, че днесъ-утрѣ ще плати. Но какво става, г. Мушановъ? Една сутринъ рано единъ французки броненосецъ осѣмна прѣдъ о. Митилинъ. Французитъ туриха рѣка на митницата и казаха: „Докато не заплатите 25 хиляди лири, нѣма да ви освободимъ митницата“. Тѣй се защитаваатъ интереситъ на търговцитъ.

Н. Мушановъ: Има и по-други случаи.

Д. Ганчевъ: Цѣли войни сж се отваряли за защита на икономически интереси. Немъ мислите, че войната между Англия и Трансваалъ не бѣше възбуждана отъ икономически въпроси? Англичанитъ бѣха ангажирали маса капитали въ експлоатацията на минитъ въ Трансваалъ.

Сега да видимъ какъ нашитъ търговски консули, бившитъ търговски агенти, услужватъ на нашитъ търговци и индустриалци. Онѣзи, които сж имали случаи — цѣкъ и азъ съмъ ималъ такъвъ — да пишатъ, особено до нѣкои наши консули въ Македония — въ Сересъ, Едрене, Витоля, Солунъ — и да искатъ нѣкои свѣдѣния отъ търговски характеръ — интересувамъ се да зная, какво би могло да се направи въ Македония, какво се произвежда тамъ и какво можемъ да изнасяме отъ тукъ — не сж получавали отговоръ. На мнозина, които сж искали нѣкои свѣдѣния, не имъ е отговаряно, при все че търговскитъ консули трѣбва да бждатъ отговорни за това. А когато единъ виенчанинъ или будапещенецъ пише на австрийския консулъ тукъ или другагдѣ, веднага ще получи отъ него отговоръ съ всички потѣткости.

С. Пипевъ: Тамъ правятъ политика.

Д. Ганчевъ: Тѣй услужватъ тѣ на своитъ търговци. Послѣ, ние не знаемъ — може-би да има такова нѣщо и, ако има, ще го знае навѣрно уважаемиятъ министъръ на външнитъ работи — какви сж рапортитъ, които даватъ нашитъ търговски агенти, нашитъ търговски консули, върху икономическото положение на онази страна, въ която сж акредитирани. Ние въ търговската камара, на която и азъ съмъ членъ, право да ви кажа, нѣмаме такива свѣдѣния.

С. Пипевъ: Само отъ Бѣлградъ има.

Д. Ганчевъ: Единственъ, който заслужава похвала въ туй отношение — това ще изтъкна прѣдъ васъ — е нашиятъ пълномощенъ министъръ въ Бѣлградъ, г. Топчевъ. Той е единствениятъ, който се е заинтересувалъ отъ въпроса. Този рефератъ е отъ него — едно обстоятелство изложение на икономическото положение на онази страна, къмъ която е акредитиранъ. Никой другъ не се е заинтересувалъ отъ въпроса. Азъ мисля, че би трѣбвало да даватъ свѣдѣния, когато имъ ги искаме, както се даватъ тѣ навсѣкѣждѣ.

Г. Т. Пѣевъ: И солунскиятъ, г. Шоповъ, сжщо дава такива свѣдѣния.

Д. Ганчевъ: Изключение може да се направи и за солунскиятъ, г. Шоповъ, който, дѣйствително, дава свѣдѣния, но за другитѣ не. Напр., ако искате свѣдѣния отъ нашия берлински посланикъ, той нѣма да ви отговори даже на писмото. Търговската камара, едно официално учрѣждение, не е получавама отговоръ на своитѣ писма.

А. Буровъ: Той едва-ли дава политически свѣдѣния, не само търговски.

Д. Ганчевъ: Трѣбва да се обърне внимание на нашитѣ търговски консули — защото каква политика ще развиватъ тѣ въ Битоля, Скопие или Сересъ, ако не икономическа — защо не желаятъ да отговарятъ на писма, написани въ учтива форма, и туруно върху тѣхъ 25 ст. марка?

Нѣколко думи ще искамъ да притуря тукъ и за нашитѣ изложения, които сж ставали въ странство. Правилни сме изложения въ Лиежъ, въ Парижъ, въ Лондонъ и, като не ни стигна Европа, отидохме чакъ въ Америка — въ Сентъ-Луи и въ Чикаго. Тѣзи изложения струватъ на държавата 3,900.000 л., — близо 4 милиона лева пари сж прѣснати безъ всѣкаква полза. Ние тукъ пѣмаме вагони да си прѣнасяме стокитѣ, имаме маса нужди да задоволяваме, а отиваме да разпиляваме народната пара за нѣкакви си изложения! И най-важното е, че и отъ тамъ нѣма по-стѣпили никакви рапорти, за да видимъ какво сме могли да използваме отъ тѣхъ. Ако Министерството на външнитѣ работи има такива рапорти, Търговската камара нѣма никакви свѣдѣния за тия изложения. Значи, 3,900.000 л. сж хвърлени на вѣтра. А ние, за да правимъ икономия отиваме да закриваме тукъ единствения нашъ търговски музей, въ който сж изложени образци и произведения на нашитѣ фабрики, на нашата индустрия. Пакъ казвамъ, рапорти за изложенията не сѣмъ виждатъ. Министерството, може-би, да има; на насъ, обаче, тѣ не сж извѣстни.

С. Савовъ: Има, има — за дневнитѣ пари.

Д. Ганчевъ: Още нѣколко думи и азъ ще заключа. Ще кажа нѣколко думи и за повдигането на нашето земледѣлие. Нашето земледѣлие трѣбва да се обработва не така, както се е обработвало досега. Ако Ромѣния има такова силно производство, това се дължи най-много на туй, че тамъ, днесъ-заднесъ, работятъ 517 хиляди стоманени плуга. А въ България, споредъ моитѣ изчисления едва-ли има — и то само въ Сѣверна-България, въ Южна сж рѣдко — около 80 хиляди и нѣколко. Кждѣ сж 80 хиляди, кждѣ сж 517 хиляди! У насъ още дѣдо Адамовото рало пори земята. Благодарение на това, че нашата земя е толкова плодородна, щото не да орете, ами тѣй да хвърлите сѣмето, особено въ Южна-България, кждѣ Стара-Загора и Нова-Загора, пакъ ще даде плодъ. Тази хубава земя, тази здрава почва, ако вземете и я разорете дълбоко, ще даде чудесенъ берекетъ. Нѣщо повече, който е ходилъ въ Стара-За-

гора, най-хубавото мѣсто, дѣто става най-хубавото зърно, най-хубавото жито, е видѣлъ, какъ нашиятъ земледѣлецъ съ своето рало пори земята — въ всѣка нива ще намѣрите островчота отъ тръни — неочистена нива. Единъ пътъ се спрѣхъ и попитахъ: „Е, хубаво бе джанъмъ, но това тръне какво тръси въ нивата! — „То е за да си туряме на плетипцата“. — „Джанъмъ, изчистете си нивата, за да даде по-добъръ плодъ“. — „Не“. Та ви казвамъ, нашето земледѣлие е останало много назадъ, особено въ Южна-България, и ще трѣбва да се обърне сериозно внимание, да му се даде единъ потикъ, да се модернизира, за да може и то да се развива и върви по-добъръ.

У насъ, така сжщо, трѣбва да се развие повече производството на ориза и памука, което е едно много хубаво производство, само че излиза въ малко количество, когато може да се изкара въ по-големо количество.

Скотовѣдството, така сжщо, трѣбва да се потикне напредъ. Азъ имамъ случай туй дѣто да бѣда въ Плевенъ. Тамъ имаше единъ панаръ, на който бѣше дошла една военна комисија, за да купува коне за войската. Бѣха докарали много хубави кончета и волове; но едно нѣщо, за съжаление, констатирахъ: че у насъ не се плаща за единъ конъ така, както би трѣбвало. За коне отъ странство плащаме по 600—700 л., а за единъ хубавъ конъ въ Плевенъ даваха 375, 400, 450 л. и сѣ правѣха голѣми пазарлъкъ. Азъ даже казахъ на този господинъ, който купуваше конетѣ: — майоръ ли бѣше или подполковникъ, не знамъ — „Дайте на този българинъ да спечели 50 л.; паритъ ще останатъ тукъ. И продавачтъ казваше: „Дайте ми 50 л. повече, за да имамъ курака идущата година да докарамъ 2—3 кончета“. Защо да не може да се развие у насъ скотовѣдството? Ние имаме добри коне и добри волове. Нема България нѣма хубави мери и обширни гори и пасбища? Ами една Холандия, която по пространство е по-малка отъ България и е съ пѣсѣчлива и блатиста почва, каквато е и Дания, за която вчера ви говори г. Яблански, има единъ грамаденъ годишенъ износъ отъ масло и сирене. Туй сирене на кълба, което виждаме тукъ да се донася, тамъ струва 1'25 л., а ние тукъ идемъ сирене като кирпичъ по 1'60 л. кило. Защо? У насъ млѣкото на кравата не е хубаво, защото тя не е охранена, не е нахърмена, за да може да се получи добро сирене; тя се пуца да яда тръни, тя пасе каквото намѣри; нашиятъ добитѣкъ въобще не се гледа добъръ. Идете въ село и вие ще видите, този добитѣкъ потъналъ до колѣнитѣ въ калъ, особено зимно врѣме, ненахраненъ, ненахърменъ. И какво млѣко ще даде тази крава, която живѣе при тѣзи условия? Имаме ли крава, която да даде 12, 14, 16 кгр. млѣко, колкото може да даде швейцарската крава? Ами онуй хубаво сирене, което получаваме отъ Швейцария въ голѣми крагове, може ли да се добие у насъ? Тамъ нѣма такива гори и пасбища, каквито има въ България, тамъ фермитѣ сж по балкана, но онѣзи хора сѣятъ крѣмна рѣпа, люцерпа, дѣтелина, хранятъ добръ добитѣка си, затуй произвеждатъ такова хубаво сирене. У насъ ние приемъ млѣкото по 50—60 ст. кило, а въ Виена — 25 ст., въ Парижъ — 30 ст. Защо е сжкпо у насъ? Затуй, че нашиятъ добитѣкъ не се гледа добъръ.

У насъ трѣбва да се развие птицевѣдството колкото е възможно повече. Азъ ви казахъ, че ние имаме единъ износъ на яйца отъ 9—10 милиона, който не сме имали прѣди години. Това е доста важно перо въ нашата търговия. Азъ даже искамъ да се забрани изнасянето на кокошки прѣзъ сезона, когато носятъ яйца, както е въ Сърбия.

Да се развие овощарството, което има най-благоприятни условия у насъ да вирѣе и да върви напредъ; да се развие конпринарството, да се развие

риболовството. Ние имаме рѣки и блатата, които не сѫ използвани, а могат и трѣбва да се използватъ.

Послѣ, трѣбва да се обърне внимание и върху това, че трѣбва да има една селска хигиена; да се научи нашиятъ селянинъ да живѣе много по-добрѣ, да се научи да си прави къща по-хигиенична, по-здрава, да се научи по-добрѣ да се храни, по-добрѣ да се облича. Тѣзи кладенци, които сѫ източници на тифусъ и на всички болести, не трѣбва да се оставятъ тѣй, както сѫ били досега. Туй лѣто посѣтихъ нѣколко села и просто останахъ очуденъ. Видѣхъ въ единъ кладенецъ да бъркатъ съ газени тенекни и котли. Кладенците стоятъ открити и всички нечистотии и прахотия падатъ вътрѣ. И кучета, и котки тамъ се даватъ, а хората вадятъ отъ тамъ вода. Тѣзи кладенци трѣбва да бѣдатъ закрити. Досега не се е обърнало внимание на хигиената въ нашитѣ села, па ако щете и въ градоветъ не сме добрѣ. Това е важно за нашето население. Тогава ще имате единъ здравъ народъ, когато има хигиена, когато той се храни добрѣ, когато живѣе добрѣ, когато има хигиенични здания. Азъ имахъ случай да видя, какъ живѣятъ хората, особено въ Плѣвненско. Селянинътъ живѣе тамъ въ бордей направенъ въ земята и вътрѣ въ този бордей е и коньтъ му, и свинята му, и кокошкитъ му, па и той самиятъ, и цѣла нощъ диша въ този бордей нечистъ въздухъ. Никой не е обърналъ внимание върху тази хигиена, а трѣбва да се направи нѣщо и въ това отношение.

Ще кажа нѣколко думи и по Министерството на народното просвѣщение — и по нашето просвѣщение. Бюджетътъ прѣдвѣжда приблизително една цифра отъ 25 милиона лева за просвѣщението. Много добрѣ, не мога да бѣда противъ. Но заедно съ гимназиитъ трѣбва да вървятъ и професионалнитѣ училища; защото нашитѣ гимназии, нека си го признаемъ, изкарватъ всѣка година чиновнически пролетариятъ, младежи, които, щомъ излѣзатъ отъ гимназията, отиватъ да седнатъ на държавната трапеза. А тя е прѣпълнена и нѣма вече мѣсто. Трѣбва на тѣзи младежи да се даде професионално образование. Ние имаме 27 гимназии дѣвически и мъжки; ако се закрятъ отъ тѣхъ 5—6 и намѣсто тѣхъ да се откритъ двѣ търговски училища, не ще бѣде злѣ. Въ България имаме всичко на всичко двѣ държавни търговски училища: едното въ Свищовъ, другото въ Бургасъ, и тази година повечето отъ половината ученици, които сѫ искали да се запишатъ тамъ, сѫ върнати по нѣмане на мѣсто. Въ столицата, напр., нѣма държавно търговско училище. Всички, които сѫ свършили търговско училище, не сѫ останали безъ работа — тѣ веднага намиратъ работа въ банкитъ и въ търговскитѣ контори. Ние имаме нужда отъ такива училища, защото нашата търговия трѣбва да се модернизира, а за да стане това, както каза г. Яблански, ние трѣбва да имаме младежи, които да владѣятъ по нѣколко езика, на първо мѣсто нѣмски. Тѣй пото, отъ голѣма необходимостъ е, да имаме нѣколко търговски училища; колкото повече ги имаме, толкова по-добрѣ. Тѣй че, покрай гимназиитѣ нека имаме и професионални училища. Тукъ вече нѣколко пѣти се изтъкна, че ние, всички народни прѣдставители, сме окупирани отъ хора, които търсятъ служби. Идете въ което щете министерство, тамъ коридоритѣ сѫ прѣпълнени съ службогонци. Менѣ ми се случи да отида единъ-два пѣти прѣзъ юлий или августъ въ министерството . . .

Н. Мушановъ: Съ гимназисти ли сѫ прѣпълнени, свършили срѣдно образование?

Д. Ганчевъ: Да.

Н. Мушановъ: Можете ли да ми кажете, какъвъ процентъ такива кандидати имате.

Нѣкой отъ прѣдставителитѣ: Съ петокласно образование.

Н. Мушановъ: Да, съ четвъртокласно и петокласно.

Прѣдседателятъ: Моля, оставете оратора, за да може да свърши.

Д. Ганчевъ: Тѣй че, ще трѣбва да се откритъ, колкото е възможно, повече професионални училища, за да могатъ тѣ да подготвятъ младежи, които, като свършатъ, да не чакатъ да седнатъ на държавната трапеза, а да се прѣхрѣнятъ съ своя занаятъ и трудъ.

Азъ, г-да, вече приключвамъ своята рѣчь и въ заключение ще кажа това: за въ бѣдѣе всѣко правителство трѣбва да обръща най-голѣмо внимание, освѣнъ на вътрѣшната и външната политика, и на икономическата политика на страната — повдигането на народния поминѣкъ. България има всички условия за това, и бѣдете увѣрени, че не ще минатъ много години — ако щастieto на България поработи да се задържи на властъ днешното коалиционно правителство, да изкара то своя четиригодишенъ мандатъ и да бѣдемъ живи — отъ тази сѣщата трибуна ние ще констатираме, че нашиятъ търговски балансъ не е вече 300—350 милиона, а ще надмине 500 милиона. Въ нашата хубава България, както я нарича царьтъ въ тронното си слово — дѣйствително тя е много хубава, тя е райска България, тя е рай на Балканския-полуостровъ — когато се заговори не само отъ тази трибуна на Народното събрание, но когато се заговори отъ царския палатъ до послѣдната селска колиба за народенъ поминѣкъ и за неговото повдигане, тогава ще настѣпи истинското благоденствие и тогава България ще бѣде велика.

Отъ болшинството: Браво! (Ржкоплѣскане)

Прѣдседателятъ: Има думата бургаскиятъ народенъ прѣдставителъ, г. Георги Николовъ.

Г. Николовъ: (Отъ трибуната) Г. г. народни прѣдставители! Считамъ само критиката като едно цѣнно оръжие за всѣкакъвъ прогресъ; считамъ, че тя трѣбва да има мѣсто, и то първо мѣсто, при дѣятелността на всѣка една партия и на всѣко едно правителство. Ето защо въ моята рѣчь, въодушевяйки се отъ желанието всячески да услужа на правителството, което днесъ управлява страната, азъ нѣма да поставя за задача на моята рѣчь да вънцехвалствувамъ, да намирамъ, че всичко е благополучно и че всичко благополучно ще се свърши, а напротивъ, ще искамъ да посоча всички онѣзи недѣзи, които ние, когато бѣхме въ опозиция, сочехме на управляващитѣ и които ние сега, когато сме на властъ, не трѣбва да забравяме. Азъ мисля, г. г. народни прѣдставители, че ако ние се обичаме и обичаме своитѣ близки, трѣбва да се критикуваме и трѣбва да ги критикуваме. Само по този начинъ ние ще можемъ да се освободимъ отъ онуй блато, го кажете, отъ оная неопрѣдѣлена и задушна атмосфера, която ние чувствуваме въ повечето случаи, когато сме въ опозиция, а въ по-малко, когато сме на властъ. Ето защо въ своята рѣчь азъ ще се погрижа да отбѣлѣжа, въ какво отношение ние сме се различавали, когато сме били въ опозиция, отъ тѣзи, които сѫ управлявали по-рано у насъ, и доколко сега въ бюджета се намиратъ отразени всички оная наши проповѣди, благодарение на които ние сме добили довѣрието на българския народъ и благодарение на които ние сме днесъ болшинството въ Народното събрание.

Нека ми бъде позволено, г. г. народни представители, да отбеляжа, че въ речта на почитаемия финансов министър азъ намирамъ единъ недостатъкъ, който считамъ за основенъ. Много данни съдържаха изложението на г. министра, относително стопанското положение на страната, относително финансите, относително кредита и т. н., но той не ни даде едно изложение на данъчната политика на днешното правителство; г. финансовият министър не ни даде едно изложение на икономическата политика на днешното правителство; той не ни даде едно положение на кредитната политика на днешното правителство. Естествено е, че ако той не направи това днесъ по една или друга причина, се пакъ ще трѣбва да се върва, че и въ това отношение съществуватъ извѣстия направени по-рано, съществуватъ ангажменти, поети отъ по-рано; и слѣдователно, ако е дума да се изясни каква ще бъде данъчната политика на днешното правителство, каква ще бъде неговата финансова политика, каква ще бъде неговата икономическа политика, ние ще трѣбва да си припомнимъ всичко онова, което по-рано се е проповѣждало отъ двѣтъ партии, които днесъ управляватъ. Ние ще трѣбва да си го припомнимъ, не само за да знаемъ какво сме проповѣждали, когато сме били въ оппозиция, но и за да изправимъ прѣдъ себе си трудната задача, която сме съзирали, когато сме били въ оппозиция, и лице съ лице срѣщу тази трудна задача, ако можемъ нѣщо да разрѣшимъ, да го разрѣшимъ, или ако не можемъ, да признаемъ своето безсилие и да признаемъ, че сме се мамили въ нѣщо. Азъ намирамъ, че г. финансовият министър трѣбваше да направи пълно изложение на данъчната политика на правителството, слѣдъ като едната отъ управляващите партии цѣли 13 години не е била на власт и е критикувала данъчната политика, данъчните системи на по-раншните правителства въ отдѣлни случаи, когато сж били внасяни извѣстни закони. Намирамъ, че трѣбваше да има едно изложение, изобщо и върху финансовата политика, защото сжко така финансовата политика на прѣжните правителства сж били критикувани. Това е нужно още повече затуй, че днесъ управляватъ двѣ партии, и втората партия, която е била 8 години въ оппозиция, сжко така е критикувала данъчната политика на двѣтъ правителства, които прѣдшествоваха сегашното. Ето защо ние ще трѣбва да започнемъ тъкмо отъ тамъ — именно, отъ нашите проповѣди, отъ нашите програми, отъ нашите, ако щете, обещания, които сме давали, когато сме били въ оппозиция. Нито тогава, г. г. народни представители, ние сме били толкова недалновидни, нито сега сме толкова много далновидни, за да кажемъ, че това, което по-рано сме поддържали, е било погрѣшно, а това, което сега поддържаме, е правилно. Азъ намирамъ, че въ двѣтъ управляващи партии е имало достатъчно свѣтли и прозорливи умове и че тѣ въ миналото не сж се лѣгали относително работата, която имъ прѣдстои въ бъдеще, когато дойдатъ на власт.

Вѣрно е, г. г. народни представители, че тукъ отъ тази трибуна въ прѣжните години, прѣзъ двѣтъ управления, които прѣдшествоваха управлението на днешните двѣ управляващи партии, се е намирало какво държавниятъ бюджетъ е твърдъ голѣмъ. Вѣрно е, че не единъ, не двама, а доста оратори отъ тогавашната оппозиция сж намирали, че данъчното брѣме е тежко; намирали сж, че ако България напредва, тя не напредва съ такива гигантски крачки, за да може да се поддържа такъвъ тежъкъ бюджетъ; че нейното данъчно брѣме не съответствува на нейния прогресъ, на нейните производителни сили. Вѣрно е, че още тогава се е заключавало, че за да може да има едно съответствие, една хармония между развитието на производителните

сили и растенето на държавния бюджетъ, трѣбва да се направятъ извѣстни икономии. Не се е прѣпоръчвало само едно единичко радикално срдѣство — икономия да кажемъ, или пъкъ само развитието на производителните сили — но сочило се е на нѣколко срдѣства, съ помощта на които ще може да се дойде до едно по-благоприятно икономическо положение на страната, до едно по-уредено състояние на държавните финансии.

Наистина, ако започнемъ отъ 1909 г. — азъ не вземамъ по-раншните години, защото бюджетите тогава изглеждатъ несравними тъй като редовниятъ бюджетъ далечъ не е билъ така искренъ, доколкото можемъ да приемемъ за искрени бюджетите при демократите — относително разбира се — и сегашния, намираме, че въ 1909 г. редовниятъ бюджетъ е билъ 153 милиона, въ 1910 г. — 172 милиона и пѣщо, въ 1911 г. — 178 милиона и пѣщо, а въ 1912 г. той става вече 186½ милиона. Вие виждате, слѣдователно, че въпрѣки непрѣстапната критика, която се е правила на прѣдшните бюджети отъ ораторите на тогавашната оппозиция, бюджетътъ расте и то по единъ неумолнимъ начинъ слѣдва своя напредѣкъ. Ще трѣбва, слѣдователно, да признаемъ като фактъ, който не можемъ да отклонимъ отъ себе си, като фактъ, който стои надъ всичко друго, че бюджетътъ расте и че всѣкакви искания за намаление на бюджета не ще могатъ да намѣрятъ одобрение отъ Народното събрание, защото, по тази или онази причина, народниятъ нужди растатъ, държавните нужди растатъ и, слѣдователно, и разходниятъ държавенъ бюджетъ слѣдва да расте. Но, г. г. народни представители, не трѣбва да се мисли, че цифрата на държавния бюджетъ е онази сума, която напийатъ данъкоплатецъ внася за поддържане на организирания общественъ животъ. Ако вие бихте взели и прѣсѣдинили къмъ цифрата на държавния бюджетъ не извънредните бюджети, които азъ сега ще оставя настрана, но редовните бюджети на общините и окръжните, вие ще видите, че данъчното брѣме не само че е тежко, както се е признавало едно време, но че е много по-тежко, отколкото се е признавало. Ако вие вземете бюджетите на селските и на градските общини и на окръжните съвети за 1909 г. и ги съберете съ редовния бюджетъ на държавата, ще получите, че прѣзъ 1909 г. ние сме имали единъ бюджетъ отъ 190 милиона лева. Ще се съгласите, че едни и сѣщи лица плащатъ данѣкъ и на окръжните, и на общините, и на държавата, и слѣдователно, ако е въпросъ да пѣнимъ доколко данъчното брѣме е по-леко или по-тежко, ние ще трѣбва да имаме непрѣмънно прѣдъ видъ и сумата, която населението плаща за издържане на мѣстните самоуправителни тѣла — окръжните и общините. Вие виждате, че само редовниятъ бюджетъ — защото и общините и окръжитѣ си иматъ извънредни бюджети, които не сж по-малки отъ редовните — въ 1909 г. възлиза на 190 милиона, въ 1910 г. — 214 милиона лева, въ 1911 г. — 223 милиона лева, а въ 1912 г., споредъ приблизителните цифри, които ще се опрѣдѣлятъ на общините и окръжитѣ за редовните бюджети, прѣдполагамъ той ще дойде до цифрата 240—250 милиона лева. Вие виждате, г. г. народни представители, че ако ние бихме приели цифрата на държавния бюджетъ като такава, която изразява общата тежестъ на данъчното брѣме върху населението, ние бихме направили една грѣшка. Ние всѣкога ще трѣбва да имаме прѣдъ видъ и мѣстните бюджети, защото на мѣста тѣ могатъ да бждатъ по-малки или по-голѣми, а отъ туй ще зависи и голѣмината на общото данъчно брѣме, което данъкоплатецътъ понася на гърба си.

Г. г. народни представители, освѣнъ признанието на факта, че бюджетътъ расте и че, въпрѣки общото желание да се намали, това не става, ние ще трѣбва

да отидемъ по-нататъкъ и да констатираме още нѣкои факти, слѣдъ констатирането на които да пристъпимъ къмъ тѣхния анализъ и да видимъ доколко анализътъ, който се е правилъ въ миналото при всичкиѣ пера на държавния бюджетъ, можемъ да поддържаме и днесъ и доколко той въ извѣстно отношение може да бѣде поправенъ.

Вие знаете, че при управлението на народно-либералитѣ и демократитѣ станаха нѣкои измѣненія на данъцитѣ, направиха се нѣкои данъчни реформи — тогава, на свой редъ, тѣзи данъчни реформи сѣ били критикувани по-силно или по-слабо — но на всѣки случай, азъ мисля, че ние бѣхме въ правото си да искаме отъ почтения министъръ на финанситѣ да ни каже, доколко той намира нашата данъчна система, тѣй както той я сварва отъ прѣжнитѣ правителства, като една система, която отговаря на справедливостта, като една система, която отговаря на данъкоспособността на населението; доколко той счита, че тя може да има бѣдѣще, или ако не, въ кои отношения ще трѣбва да прѣтърпи измѣнение.

И. С. Бобчевъ: Това ще ви каже, когато внесе законопроектъ за подоходния налогъ.

Г. Николовъ: Послѣ ще говоримъ за туй. — Вие виждате, г. г. народни прѣдставители, че въ това отношение, почтениятъ финансовъ министъръ сѣщо е оставилъ една празнота. Азъ не искамъ да кажа, че той съзнателно е направилъ това; допускамъ, че той може да има свои съображения, допускамъ, най-послѣ, че и многото работа не е му позволила да се взре въ много отъ въпроситѣ, които интересуватъ насъ, но тъкмо и затуй ние сме народни прѣдставители, да възбуждаме, именно по случаи, какъвто е настоящиятъ, при обсъждане на бюджетитѣ, всички онѣзи основни въпроси, които иматъ отношение съ бюджета. Азъ не мога да зная, да-ли въ бѣдѣще, при внасянето на законопроектъ за реформирането на нѣкой отдѣленъ данѣкъ, ще се направи едно изложение изобщо върху сносността или несносността, на нашата данъчна система върху нуждата да се реформира тя или да си остане; това не мога да зная; но азъ намирамъ, че тъкмо при обсъждането на бюджетитѣ на насъ трѣбваше да се даде едно оправдание или едно разкритикуване на нашата данъчна система; посочване нѣкои нейни недостатѣци, които почтениятъ финансовъ министъръ ще има прѣдъвидъ за въ бѣдѣще да се отстранятъ. Понеже това не се направи, азъ се считамъ въ правото си да обърна вниманието на почтения финансовъ министъръ, че неговата рѣчь въ това отношение, поне за мене, прѣдставлява нѣщо незадоволително.

Г. г. народни прѣдставители! Не е тайна за никого отъ насъ, че ние сме поддържали, какво държавниятъ бюджетъ ще трѣбва да не подлежи на увеличение. Разбира се, думата е била не за естествения ръстъ на бюджета, защото щомъ извѣстни данѣци даватъ по-голѣми суми, това ще се отрази върху прихода на държавата. Това считаме за естествень ръстъ на бюджета, и по този въпросъ не може да съществува никакъвъ споръ. На всѣки случай, намирало се е и при прѣжното състояние на бюджета, че изобщо данъчното брѣме е било тежко. Това заключение не би слѣдвало да се измѣни и сега. Ако при прѣжния естественъ ръстъ на бюджета данъчното брѣме е било тежко, то трѣбва да се заключи, че и сега е тежко, освѣнъ ако констатираме, че има такова нарастване на народното богатство, което дѣйствително може да оправдае прѣжното данъчно брѣме. Може-би, послѣдното обстоятелство е налице; обаче, въ това отношение доказателства не ни се прѣдставиха.

Извѣстно ви е така сѣщо, г. г. народни прѣдставители, че въ миналото, като сме били горещи партизани на усилянето на армията, като сме намирали, че съ нейното име се експлоатира и че съ желанието да бѣде тя добръ въоръжена сѣ си послужили хора за лични цѣли, ние сме заключавали, че армията ще трѣбва да бѣде прѣдметъ на първитѣ наши грижи, но ще трѣбва непрѣмѣнно да се направи нѣщо, щото брѣмето, което тя прѣдставлява за насъ, да поолекне. Азъ нѣма да ви соча, какъ какво е казано и отъ кого е казано: ние всички знаемъ това. Нека видимъ сега, г. г. народни прѣдставители, ние, които днесъ управляваме, които дойдохме на власт, по силата на нашитѣ проповѣди искамъ да вървамъ, а не по силата на туй, че властѣта бѣше въ наши рѣцѣ, сме ли на пътъ да извършимъ нѣщо, отъ всичко онуй, което сме поддържали по-рано, защото, нека си призная, че всичко онуй, което фигурира въ програмитѣ на двѣтѣ управляющи партии, не може да бѣде дѣло за свършване въ день или два, въ година или двѣ; важно е само да се трѣгне по правия пътъ. За никого отъ васъ не е тайна, че двѣтѣ партии, които днесъ управляватъ, сѣ били и си оставатъ горещи партизани на единъ мирни, приятелски отношения съ съседната империя. Много сѣ били причинитѣ, поради които сме поддържали тѣзи възгледи: причини политически, причини национални и не по-малко причини икономически. Ние всѣкога сме поддържали, че една миролюбива политика, която бихме имали съ Турция, ще позволи малко-много да поолекне тежестта, която военниятъ бюджетъ прѣдставлява за насъ. Само така въ болшинството отъ населението е могла да бѣде не само оправдана, но и да бѣде поддържана тази политика.

Сега, да видимъ доколко правителството, което има поддръжката на двѣтѣ партии — прогресивно-либералната и народната, като е на власт — правителството, което сме поддържали и имаме за цѣль да поддържаме, е направило въ бюджета, да има дѣйствително отражение на поддръжанитѣ по-рано идеи. Намирамъ, значи, за нужно да погледна на внесенитѣ отъ почтения финансовъ министъръ бюджетпроекти, отъ тази гледна точка: доколко въ тѣхъ е отразена онази икономическа и данъчна политика, която ние сме проповѣдвали по-рано. Вие знаете така сѣщо, че ние сме били най-горещи партизани на професионалното образование и на автономията на общинитѣ. Естествено е, че първитѣ въпроси, които ще трѣбва да си зададемъ, за да бѣдемъ начисто прѣдъ себе си и прѣдъ своитѣ избиратели, да бѣдемъ и въ бѣдѣще така горди, както и въ миналото, то е да видимъ, доколко въ всички проповѣди относително професионалното образование, относително земледѣлското образование, относително облекчането на данъчния товаръ, ако щете, въобщо относително всички онѣзи въпроси, които засѣгатъ финансовата и икономическата ни политика, доколко ние въ тѣхъ сме на начертания отъ по-рано пътъ. За да можемъ, г. г. народни прѣдставители, да прѣцѣнимъ това, ние трѣбва да видимъ по-напрѣдъ, какви сѣ били приходнитѣ пера на нашия бюджетъ, какъ сѣ се развивали и да откриемъ въ тѣхъ извѣстни тенденции на намаления или на повишения, които тенденции ще трѣбва да подкрѣпимъ. Защото единъ добръ нареденъ данѣкъ самъ посочва всѣкога, че е добъръ; единъ лошъ данѣкъ самъ по себе си сочи, че е лошъ. Добриятъ данѣкъ всѣкога слѣдва естествения ръстъ на народното богатство и него нѣма нужда всѣка година да го прѣглеждаме. Азъ мисля, че въ единъ данѣкъ, който може да бѣде даже и разкладъченъ, неразмѣтателенъ, можемъ да намѣримъ, доколко, въобщо, той е единъ данѣкъ, който слѣдва нарастването на народното богатство или доколко той не е такъвъ; а още повече, това има значение за размѣтателния данѣкъ, въ който, ако е добъръ, не-

прѣмѣнно ще трѣбва да се отразява естествениятъ ръстъ на народното богатство. Ако вис, г. г. народни прѣдставители, бихте взели бюджета за приходитѣ на царството, ще видите, че общото перо на прѣжитѣ данѣци отъ 34 милиона лева за 1906 г., е пораснало на 39 милиона лева за 1911 г. Тукъ, разбира се, ще изключите беглика, ще изключите данѣка върху сградитѣ въ градоветѣ.

А. Буровъ: И данѣка върху запятието.

Г. Николовъ: Данѣкътъ върху запятието не, той си съществува. — Ако искате да вземемъ една сравняема цифра, да вземемъ така: въ 1911 г. — 33 милиона лева въ общи цифри казано, а въ 1912 г. се прѣдвиждатъ 39 милиона лева и пѣщо. Вие виждате, слѣдователно, че въ всичкитѣ прѣми данѣци има едно увеличение. Ще трѣбва да се види сега, кой данѣкъ посочва увеличението. Този данѣкъ, който ще посочи увеличението, той ще прѣдставлява едно прѣвъзходство прѣдъ онѣзи данѣци, които не посочватъ никакво увеличение, защото той показва, че слѣдва ръста на народното богатство, че той има нужната еластичностъ, и макаръ и да има недостатѣци въ извѣстни отношения, сѣ пакъ прѣдставлява една по-голъма свобода, една по-малка обрѣмененостъ за данѣкоплатеца, отколкото единъ данѣкъ, който не е подвиженъ. Щомъ се взрете въ всички тѣзи данѣци, вие ще видите, че увеличението на прѣжитѣ данѣци иде отъ увеличението на данѣка върху запятието. Значи, този данѣкъ ще трѣбва да приемемъ като единъ данѣкъ, който най-много отразява въ себе си растенето на народното богатство; всичкитѣ други данѣци въ това отношение прѣдставляватъ една по-голъма неподвижностъ. Естествено е, че поземелниятъ данѣкъ като данѣкъ не разпладѣнчѣ, е най-неподвиженъ. Само по себе си това показва, че този данѣкъ е въ извѣстни отношения негоденъ. Тукъ не е въпросъ за увеличение или намаление на данѣцитѣ — този въпросъ мене не занимава. Едно, обаче, е безспорно, че този данѣкъ си остава сѣ на едно и сѣщо ниво, въпрѣки промѣнитѣ въ икономическото богатство на земледѣлското население, на което той тежи. Защото, ако ние приемемъ цифритѣ, които ни посочва г. министърътъ, ще видимъ, че въ 1897 г. имаме обработваема земя 74 милиона декара, а пѣкъ въ 1912 г. — 80 милиона декара, и въпрѣки това увеличение отъ 6 милиона декара, ние не намираме почти никакво отражение на това увеличение на работната площъ върху поземелния данѣкъ. Азъ, разбира се, приемамъ, че тази цифра е около 20 милиона лева или се върви около нея, безъ да смѣтамъ въ настоящия случай врѣхнитѣ — това за моята цѣль нѣма особено значение. Става явно, г. г. народни прѣдставители, че нашитѣ прѣми данѣци, освѣнъ данѣка върху запятието и сега, на послѣдѣкъ, военниятъ данѣкъ, прѣдставляватъ извѣстна законѣнѣлостъ, извѣстна смързалостъ. Значи, тукъ трѣбва да се направятъ извѣстни реформи, които да позволятъ на всички прѣми данѣци да растатъ съответно съ растенето на народното богатство. Азъ не мога да посоча, какви нови данѣци ще трѣбва да се въведатъ, но, безспорно, това, което забѣлѣзваме тукъ, е единъ недостатѣкъ, за отстранението на който трѣбва да се погрижимъ.

На второ мѣсто, г. г. народни прѣдставители — думата ми е за единъ малѣкъ обзоръ на нашата данѣчна система — ако се взрете въ косвенитѣ данѣци, ще видите едно силно увеличение на митата отъ внасятитѣ стоки и на акциза отъ мѣстнитѣ питиета. Първитѣ, митата, отъ 15 милиона лева въ 1906 г., сѣ се повдигнали на 26 милиона — толкова се прѣдвиждатъ за 1912 г.; а вториятъ, акцизътъ на мѣстни и иностранни питиета, вмѣсто 6.700.000 л., се прѣвижда вече да постѣпи 13 милиона лева. Вие виждате,

че единитѣ и другитѣ прѣдставятъ голѣмо нарастване. Азъ, г. г. народни прѣдставители, нѣма да бѣда партизанитѣ на онѣзи възгледи, които по-рано се поддържаша отъ г. Ганчева. Ако се не лѣжа, той поддържаше, че митата прѣдставляли едно голѣмо прѣпятствие за нашия индустриаленъ напѣдѣкъ.

Д. Ганчевъ: Не митата, а службата по митницитѣ.

Г. Николовъ: Въ всеѣки случай, азъ намирамъ, че това перо ще трѣбва да расте, защото нашата зараждаща се индустрия има нужда отъ покровителство, и именно отъ покровителство съ митническа тарифа: то е най-ефикасното покровителство. Ще трѣбва, обаче, така да нагласимъ нашата митническа тарифа, че митата да бѣдатъ само за ония артикули, които можемъ прѣимуществено тукъ да произведемъ, защото онѣзи, които не можемъ да произведемъ тукъ, ние, щемъ-нещемъ, ще трѣбва да си ги доставяме отъ вънъ, и въ такъвъ случай митото, което се поставя върху тѣхъ, гони чисто фискални цѣли. Разбира се, и тѣзи цѣли ще трѣбва да се иматъ прѣдъ видъ, защото нѣма държавна, която да има идеална данѣчна система, нито пѣкъ ние ще бѣдемъ първитѣ въ това отношение — значи, сѣ ще има мито, което ще лежи на колониянитѣ стоки — но азъ намирамъ, че въ това отношение сѣ ще трѣбва да се обърне по-голъмо внимание на нашата митническа тарифа, като се направи, щото само артикули, които ние можемъ да произведемъ, да бѣдатъ нѣкакъ по-високо обложени, а другитѣ, които не произвеждаме тукъ, да бѣдатъ обложени по-слабо. Разбира се, че не мога да се обявя партизанитѣ на такава митническа система, на такава митническа тарифа, която въвежда напълно покровителственото мито. Спомнямъ си, че едно врѣме бѣше народенъ единъ голѣмъ протекционизъмъ върху нашето, габровското, производство, ако не се лѣжа, и явиха се извѣстни злоупотѣблѣния. Значи, ще трѣбва и тѣзи мита да бѣдатъ на едно ниво, което да прави, щото външната конкуренция да срѣщне прѣпятствия, но не да срѣщне китайски стѣни, защото, ако тя срѣщне китайски стѣни, тогава мѣстниятъ производител нѣма да усъвършенствува производството си и, слѣдователно, ако бихме установили високи мита, нѣма да позволимъ да се усъвършенствува мѣстното производство.

Друго едно перо е перото за акциза. Азъ намирамъ, че повишението въ това отношение е естествено. Не ме радва, обаче, това обстоятелство, че производството на спирта и консомацията му сѣ се твърдѣ увеличили, тѣй като, въ замѣна на това, нашитѣ лозя и консомацията на виното почти изчезна. Вѣрно е, че едно хубаво перо се ражда за фиска, но вѣрно е тѣй сѣщо, че едно народно богатство се обезличава; това богатство сѣ лѣзата, които филоксерата унищожи.

Тѣзи сѣ, г. г. народни прѣдставители, нѣколкото общи бѣлѣжки, които имамъ да направя върху нашата данѣчна система. Намирамъ, че нашата прѣма данѣчна система не е лишена отъ недостатѣци. Тѣзи недостатѣци трѣбва по-добрѣ да ги знае г. министърътъ на финанситѣ, и не се съмнѣвамъ, че въ една обстойна рѣчь той ще ни посочи всичкитѣ тѣзи недостатѣци.

Намирамъ, че и по отношение на косвенитѣ данѣци, които растатъ твърдѣ бърже, тѣй като, отъ 39.586.000 л. въ 1906 г., ставатъ 68 милиона — така се прѣдвиждатъ за 1912 г. по отношение на тѣхъ, казвамъ, не сме злѣ, но сѣ пакъ отдѣлнитѣ членове на косвенитѣ данѣци, дотолкозъ, доколкото се явяватъ като прѣчка за развитието на нашето производство, трѣбва да бѣдатъ ревизирани. Мисля, че не малко идеи за това, както за прѣжитѣ, така и за косвенитѣ данѣци, ще могатъ да се намѣрятъ въ онуй, което по-рано се е говорило отъ нѣкои отъ днешнитѣ министри.

Нека сега разгърнемъ, г. г. народни прѣдставители, разходнитѣ бюджети и да видимъ, доколко въ тѣхъ ние намираме отражение на онѣзи възгледи, съ които по-рано сме живѣли, на онѣзи проповѣди, които по-рано сме поддържали, и да видимъ, слѣдователно, доколко ние сме начисто прѣдъ себе си, доколко сме начисто прѣдъ българскитѣ избиратели. Ако, г. г. народни прѣдставители, вземемъ военния бюджетпроектъ, ще видимъ, че тамъ има едно увеличение на войницитѣ, отъ 54.652 души въ 1908 г., на 59.968 души въ 1912 г. Въ сравнение съ 1911 г., ние повишаваме числото на войницитѣ съ нѣщо около три хиляди души. Азъ мисля, че тѣзи цифри не съдържатъ нашата програма.

А. Горансъвъ: Има увеличение на населението, г. Николовъ.

Г. Николовъ: Мисля, обаче, че трѣбва да има нѣкои важни обстоятелства, които сж заставили първитѣ хора на днесъ управляващитѣ партии да прибѣгнатъ до една мѣрка, която въ друго врѣме не би могла да намѣри нашето одобрение. На всѣки случай, азъ, г. г. народни прѣдставители, се твърдѣ много замислювамъ, относително сѣдбата на онуй, което ние по-рано сме поддържали, и относително нашата собствена сѣдба, ако щете, когато виждамъ, че онуй, което ние не одобрявахме у стамболовиститѣ, онуй, което не одобрявахме у демократитѣ, срѣщаме го и у себе си. Азъ не съмъ държавникъ — и, да ви кажа, не бихъ желалъ да бъда такъвъ въ сегашнитѣ врѣмена, ако даже Господъ ме бѣше надарилъ съ такава способностъ — но азъ искамъ да остана вѣренъ на себе си и вѣренъ на онѣзи възгледи, съ които сме живѣли, когато сме били въ срѣдата на народа. И се ще си остана въ недоумѣние, относително цифрата на контингента на войската.

И ако това, г. г. народни прѣдставители, е първото, което може да ни смути, идва слѣдъ него второ. Ако ние сравнимъ военния бюджетъ, както той е билъ по-рано и както е сега, ще намѣримъ едно увеличение съ милионъ и нѣщо; вие ще намѣрите по § 1, за военни военни чиновници, и по § 2, почти за сѣщо такава цѣль, едно увеличение, което прѣвъзхожда милионъ и нѣщо. Ще се съгласите, че и тукъ ние не можемъ да видимъ едно отражение на нашитѣ собствени проповѣди. Горко ще бъде за насъ, ако дойдатъ тукъ нѣкой отъ лѣво да ни разправятъ, че сме забравили всичко туй. Гаранцията за нашия напредѣкъ, г-да, е: ние сами да си спомнимъ за всичко туй, защото, дойдемъ ли до положенето, до което сж дохождали нашитѣ прѣдшественици — да се припомнимъ отстраня, какво сж проповѣждали и какво вършатъ — работата е наполовина загубена. Азъ мисля, че на първо мѣсто у насъ трѣбва да заговори и партийниятъ егизъмъ, ако щете, и партийната съвѣсть, и само слѣдъ дълга неуморима борба съ онѣзи обстоятелства, които могатъ да ни заставятъ да приемемъ едно по-друго поведение, да можемъ да кажемъ, че ще отстъпимъ. Но при едно таква положение, което ние, въ всѣки случай въ нищо не виждаме да е по-влошено отъ миналото, не е леко, г. г. народни прѣдставители, да видимъ въ едно таква състояние на нашия воененъ бюджетъ едно отражение на нашата партийна или, ако щете, коалиционна мисль. Дѣто ще се каже, въ това отношение има едно увеличение, което, колкото и да е не особено голѣмо, не е въ духа на нашитѣ желаниа. Нека отъ никого не се разбере криво, г. г. народни прѣдставители, тази моя идея. Както по-рано се е поддържало, че силна войска ще има онзи народъ, който е икономически силенъ, това сжщото трѣбва да се поддържа и сега. Вчера или онзи день г. Константиновъ ви каза: „Кждѣ ще движите вие тази войска, когато вѣмате шосета, кждѣ ще я движите, когато

не могатъ да се разминатъ два влака на една гара, кждѣ ще я движите, когато не можете да я нахраните, да я обуете, когато не е съгрѣта морално?“ Азъ идвамъ да повтора сжщото. Нека не се утѣшаваме съ това обстоятелство, че за войската захванахме да харчимъ отъ излишницитѣ на бюджета: това е една практика, която не е намѣрила одобрение даже и въ Русия. Ще ми позволите, г. г. народни прѣдставители, да ви цитирамъ едно мнѣние не на нѣкой краенъ елементъ, не на нѣкой младъ политикъ, който идеализира всичко въ живота, а да ви цитирамъ едно мнѣние на финансовия министъръ въ Руската империя, Вишнеградский. Ето какво е казалъ той въ единъ докладъ до императора, по случай желанието на военнитѣ да взематъ излишницитѣ за военни цѣли: (Чето) „Считамъ за дългъ на вѣрнопоходността да изразя прѣдъ Ваше Императорско Величество твърдото, ясното и дълбоко мое убѣждение въ туй, че благосѣянieto на народа, даже при извѣстно не-съвършенство на военното устройство, ще принесе, въ случай на въоръжено стѣлкновение, повече полза, не-же-ли пълната боева готовностъ на армията при разколѣбано икономическо положение на народа, който въ послѣдния случай, при всичката готовностъ да жертвува живота и състоянието си, може да принесе на олтара на отечеството само живота си, и не ще бжде въ сила да достави на държавата необходимитѣ парични срѣдства“. Да не забравяме, г. г. народни прѣдставители, че това е истина, която даже финансови министри на велики държави, на монархически държави, ако щете, не сж забравяли, и за която тѣ сж имали смѣлостта да кажатъ на своя императоръ. Трѣбва въ това отношение да вземемъ, ако щете, извѣстенъ примѣръ. Ние нѣма да кажемъ нѣщо ново: ще повторимъ онова, което по-рано сме поддържали, и ще трѣбва да го повторимъ тѣкмо сега, защото по-рано сме го говорили, а сега ще трѣбва да направимъ всички усилия, всички добросѣйствени усилия, за да изгърнемъ малко много въ по-рано очертания пътѣ.

Виждате, слѣдователно, че ние, колкото и да сме горещи партизани на силната армия, ще трѣбва да бждемъ още по-горещи партизани на единъ народъ, който да има цвѣтуще благосѣстояние — и ако дѣйствително ние имаме такъвъ народъ, ние въ всѣко врѣме ще имаме силна армия — защото, ако бихме приели противнитѣ възгледи, ние, първо, бихме отрекли всички свои критики и, второ, не бихме просто могли да начертаемъ една перспектива, която да може да сгрѣе сърцето, една перспектива, която да облекчи всичката онази тежестъ, която може да легне на нашата душа, на нашата съвѣсть, не бихме могли, значи, да почувствуваме у себе си никакъвъ импулъсъ на творческа работа, която да може да възвеличи и насъ, като партия, и народа ни, като народъ. (Нѣкой отъ болшинството рж-коплѣскалъ)

Виждате, г. г. народни прѣдставители, че по отношение на военния бюджетъ, ние малко крѣпваме. Азъ ще чакамъ да ни се каже, защо става това. Тукъ трѣбва да ни се каже то, и когато ни се каже, ние ще трѣбва да се подчинимъ на онѣзи интереси, които стоящитѣ начело на властѣта лица сж съзрѣли като важни интереси, които могатъ да се прѣредятъ досегашнитѣ наши програмни искания, нашитѣ досегашни проповѣди. Ако, обаче, туй не ни се каже, ние ще останемъ съ едно разочарование, а пъкъ ще ми се да вървамъ, че това не може да радва нито насъ, нито когото и да било.

Друго едно срѣдство, г. г. народни прѣдставители, което сжщо така трѣбваше да бжде турено въ ходъ, за да можемъ ние да откриемъ една нова ера — което не бѣше пуста фраза, а бѣше фраза, въ която всички влагахме едно съдържание живо,

едно съдържание, което да радва всички — другъ родъ наша дѣятелностъ, казвамъ, е дѣятелността ни по Министерството на земледѣлието, дѣятелността ни по Министерството на пѣтищата и съобщенията и дѣятелността ни по Министерството на търговията и промишлеността. Мене не ме напълно задоволява туй обстоятелство, че ще бждатъ внесени законопроекти — и сж внесени, да кажемъ, нѣкои отъ тѣхъ — които цѣлятъ икономическото повдигане на страната. Това е хубаво, това е прѣкрасно, но всичко става чрѣзъ срѣдства, чрѣзъ бюджетъ. Насъ нѣма да ни чакатъ тукъ години, може-би, да уредимъ законодателството, та послѣ да наредимъ бюджета въ свѣрзка съ новото законодателство. И затуй азъ намирамъ, че трѣбва да подиримъ въ бюджетитѣ, да видимъ доколко тамъ сж изразени нашитѣ идеи за професионалното образование, нашитѣ идеи за земледѣлското образование, за общинското самоуправление и т. н. Ако вие, г. г. народни прѣдставители, бихте обрнали бюджетопоекта на Министерството на търговията и земледѣлието, сѣ ще се зарадвате съ нѣщо. Тамъ, дѣйствително, въпрѣки обстоятелството, че разходътъ за личния съставъ на централното управление се увеличава отъ 210.000 л. на 454.000 л., което може да бжде критикувано така и така, да бжде прието или отхвърлено, въпрѣки, казвамъ, обстоятелството, че за всички земледѣлски училища прѣзъ 1911 г. се е давало 798.000 л. и нѣщо, а сега за идущата година се даватъ 910.000 л., значи, нѣщо около 100 хиляди лева повече, ние видѣхме, че на всѣки случай се прави една крачка напредъ, която сочи, че ние сме послѣдователни на себе си. Напр., за подвижни земледѣлски катедри по-напредъ се е давало 216.000 л., а сега се дава 412.000 л.; значи, имаме едно удвояване на цифрата. За личния съставъ по горското вѣдомство по-рано се е давало 810.000 л., а сега се дава 1.350.000 л. И тукъ, дѣйствително, може да става споръ, доколко този личенъ съставъ ще допринесе или нѣма да допринесе нѣщо за напредъка на тия отрасли; но, на всѣки случай, явно става — върху този въпросъ ние можемъ да се спремъ само когато говоримъ отдѣлно по бюджетопоекта — че се правятъ извѣстни пожертвувания въ тая областъ, че ние, дѣйствително, стѣпваме право. Ние, естествено, не можемъ да направимъ рѣшителни крачки напредъ — за туй сж нужни срѣдства — но върно е, че първата ни крачка е една върна крачка и, слѣдователно, ние ще живѣемъ съ надеждата, че всичкитѣ други послѣдователни крачки ще ни даватъ сѣ смѣнитѣ шансове за по-голямъ и по-голямъ напредъкъ.

Обаче, г. г. народни прѣдставители, ако се обрнете къмъ бюджетопоекта на Министерството на търговията, промишлеността и труда, вие ще се намѣрите прѣдъ една друга картина. Тукъ би трѣбвало да видимъ, доколко, въобще, ще можемъ да служимъ на професионалното образование. Нека не ми се възражава така: не е миналъ законъ за професионалното образование и, слѣдователно, не можемъ да поставяме кредитъ въ бюджета. Менѣ ми се струва, г. г. народни прѣдставители, че ние не можемъ да чакаме година или двѣ, ако щете, за внасянето на самия законъ. Ние нѣма отсега — така поне азъ мисля — да измѣняваме коренно една система и да туримъ на нейно мѣсто една друга съвсѣмъ нова; слава Богу, и тукъ ще има единъ прогресъ, една постепенностъ, както въ другитѣ области. Значи, и тукъ трѣбваше ние още отсега да започнемъ съ прѣдвиждане одни извѣстни суми, които ще иматъ за цѣль да усилятъ нашето икономическо състояние. А ние въ сѣщностъ виждаме, че за търговски училища сж се прѣдвиждали 126.000 л., а сега се прѣдвиждатъ 128.000 л. — прави се увеличение съ нѣкакви 2.000 л.; за търговското образо-

вание сж се прѣдвиждали всичко 165.000 л., а сега се прѣдвиждатъ 167.000 л.; за индустрия и индустриално образование сж се прѣдвиждали всичко 200.000 л., а сега се прѣдвиждатъ 200.920 л. — 920 л. повече; за занаятчийско образование сж се прѣдвиждали всичко 246.000 л., а сега се прѣдвиждатъ 264.000 л. Азъ мисля, че крачката, която е направена въ това отношение вече напредъ, не може да очертае една рѣшителна поддръжка на занаятията, търговията и промишлеността, защото всѣка година има едно растене: като вземете 1910 г. и 1911 г. и ги сравните, ще намѣрите, че въ 1911 г. е прѣвидено повече, отколкото въ 1910 г., но, въ всѣки случай, нѣма онова рѣшително прѣдвиждане на цифритѣ, онова рѣшително подпомагане на всичкитѣ тия отрасли на професионалното образование. Слѣдователно, азъ намирамъ, че нашата политика въ Министерството на търговията, промишлеността и труда не отговаря досущъ на онѣзи наши разбирания, съ които сме живѣли по-рано, и не отговарятъ, може-би затова, че нѣма срѣдства — азъ вѣрвамъ, че нѣма срѣдства — но азъ така сѣщо мисля, че когато се е поддръжало, какво всичко това ще се прилага единъ день въ живота, сѣ се е мислило и за срѣдства, защото проповѣди, които не визиратъ срѣдства, не могатъ да иматъ стойностъ. А азъ никога не съмъ мислилъ, че нашитѣ първи хора могатъ да се занимаватъ съ такива проповѣди. Значи, че е имало нѣкои прѣпятствия отъ естество да попрѣчатъ за едно нарастване всичкитѣ тѣзи пера, които цѣлятъ повдигането на занаятията, промишлеността и труда. Нуждата отъ помощъ, обаче, е твърдѣ голѣма. Ако вие бихте направили една малка анкета върху всичкитѣ тия отрасли, просто ще се ужасите отъ онази анархия, която сѣществува въ това отношение. Падна ми се случай да отида въ Желѣзарското училище, за което тази година се прѣдвиждатъ 10.000 л. повече — доколкото мога да си спомня — само за нѣкакви си инструменти; влѣзохъ въ него, когато ученицитѣ бѣха на работа. Какво се оказа? Ученицитѣ отъ I курсъ чукатъ на наковалнитѣ клечки и дѣски, защото нѣмало достатъчно комюръ, за да могатъ да запалятъ огницата и да се упражняватъ съ желѣзо. Питамъ самия директоръ: каква е тая работа? Той каза: „Комюрътъ ни е малко, пазимъ го за ученицитѣ отъ III или IV курсъ, ако се не лѣжа, защото за тѣхъ е съвсѣмъ необходимъ, а за тия ученици, може-би, догодина ще имаме повече комюръ и тогава ще се учатъ“. Падна ми се случай, така сѣщо, да отида въ Грънчарското училище, което се помещава въ една изба подъ Художественото училище. Дѣйствително, тамъ има нѣкои оригинални работи. Питамъ човѣка, който стои начело на това училище: „Имате ли нужнитѣ инструменти?“ Той ми каза: „Нѣмаме онова, което е най-пужно за мѣсето на глината“. Отидохъ въ учебнитѣ работилници, които се издържатъ отъ Министерството на търговията и земледѣлието; разгледахъ какво работятъ тамъ работницитѣ; попитахъ тѣхния майсторъ: „Всичко наредъ ли ви е?“ Той каза: „Добрѣ е, но онази машина, която е най-важна, не можемъ да я доставимъ — трѣбватъ ни 2.000 л., за да доставимъ тая машина, съ която всѣки работникъ може да работи поотдѣлно, за да показваме на работницитѣ какъ се работи машинно; онова, което е най-нужно, за да характеризираме какво прѣдставлява едно модерно кундурадѣйство, не можемъ да го направимъ“. Вие виждате, слѣдователно, че въ това отношение не може да се говори какво всичкитѣ тия училища не се нуждаятъ отъ единъ по-голямъ кредитъ, отъ една по-голяма сума. Именно, защото тѣ се нуждаятъ, ние на врѣмето още сме разбирали това и сме поддръжали, че трѣбва на врѣме да имъ се даде една ефикасна поддръжка.

Азъ, обаче, не виждамъ тази поддръжка въ бюджетопроекта и, следователно, не виждамъ въ този случай нашата икономическа политика по отношение поддръжането занаятитъ, търговията и промишлеността да намира едно пълно оправдание въ предложения бюджетопроектъ.

Ще трѣбва, г. г. народни прѣдставители, да се спра тукъ върху една мисль, която ще изясни една наша крайностъ. Докато годинитъ бѣха неплодородни, докато имахме суша, докато имахме наводнения, докато земледѣлието страдаше, докато земледѣлското производство бѣше слабо, ние всички мислѣхме за търговията, индустрията и занаятитъ; дойдоха, обаче, нѣколко плодородни години подредъ и ние всички започнахме да мислимъ само за земледѣлието. И азъ поне така мога да си обясня това поставяне на второ мѣсто интереситъ на занаятитъ, индустрията, търговията и промишлеността. А то значи, че трѣбва да дойдатъ пакъ неплодородни години, за да ни отрѣзватъ. Защото хубаво е да поддръжаме земледѣлието — вѣрно е, че то е най-важната наша промисль; вѣрно е, че даже индустриални страни не могатъ безъ земледѣлие; вѣрно е, че една Прусия ще почувствува всѣкога едно неплодородие, ако и да е въ много отношения индустриална; вѣрно е, че нашето земледѣлие прѣдставлява най-важната отрасль — но не по-малка важностъ прѣдставляватъ индустрията и занаятитъ, и тогава трѣбва ли да чакаме пакъ неплодородни години, за да се замислимъ за тѣхъ? Азъ мисля, че не. Ето защо, не трѣбва отъ една крайностъ да отиваме въ друга; не трѣбва днесъ да поддръжаме съ най-голѣма ревностъ индустрията, а утрѣ съ най-голѣма ревностъ да поддръжаме тъкмо противното — земледѣлието. Трѣбва непрѣмънно едно хармонично покровителство на всички тѣзи стопански отрасли. Това хармонично покровителство ще се отрази върху хармоничното забогатяване на всички слоеве, ще се отрази и на консомацията, защото ние имаме за цѣль да създадемъ едно консомативно население, а когато населението бѣде повече консомативно, то ще бѣде и повече културно: тѣ сѣ свързани нѣща. Та, искамъ да кажа, не трѣбва да се люшкаме отъ едно въ друго. Че дѣйствително въ това отношение отиваме отъ една крайностъ въ друга, мога да ви посоча единъ другъ примѣръ. Въ Министерството на търговията и земледѣлието е съществувало нѣкакво техническо бюро; доставенъ е инвентаръ за 20—30 хиляди лева на това бюро; това бюро днесъ се закрива и инвентарътъ му остава въ изобитъ. Ще се съгласите, че така не може и не трѣбва да се кара, защото, ако само така я карае, тогава ще тѣпчимъ на едно мѣсто, или ще залпиме своитѣ собствени работи. Значи, по отношение поддръжането на промишлеността, търговията и занаятитъ, ние не сме отишли много напредъ, и бихъ желалъ да се направятъ по-рѣшителни крачки — токозъ поне, колкото направихме това за земледѣлието — да се направятъ рѣшителни крачки, като се направи и една пълна ревизия на нашата данъчна система съ огледъ на нашето стопанско развитие; защото, сега-засега, ако ние погледнемъ на нашата данъчна система, ще видимъ, че въ много отношения тя прѣчи на нашето икономическо повдигане. Ако ние бѣхте взели чл. 5 отъ закона за данъка върху занаятитъ и го сравните съ чл. 13, ще намѣрите, че банкеритъ, рентниеритъ се облагатъ по-ниско, отколкото се облагатъ нефондированитѣ доходи, напр., различнитѣ службаци по-ниско се облагатъ, отколкото търговцитъ. Ще се съгласите, че това не е една финансова система, която можемъ да поддръжаме, защото тя, вмѣсто да гони капитала отъ банцитъ въ търговията, напротивъ, го задържа въ банцитъ, като позволява едно по-ниско облагане, намѣсто обрат-

ното — да го подгонва въ индустрията, въ занаятитъ съ едно по-високо облагане. Ще се съгласите така също, че не можемъ да се похвалимъ съ особена хармония между нашата данъчна система и между нашата икономическа политика. И въ това отношение, ако щете, е важенъ случаятъ съ пивоваритѣ. Не може отеднитѣ единъ данѣкъ да стане двоенъ; може да е високъ или низкъ — това не мога да зная; изобищо правятъ се възражения — но не е система отеднитѣ да увеличатъ единъ данѣкъ двойно. Намирамъ, че ако трѣгнемъ съ примѣри да се разправяме, нѣма да има край. Ето защо, казвамъ, ще трѣбва непрѣмънно да се опоредѣчи така, щото да нѣма противорѣчии между данъчната ни политика и икономическата ни политика и, отъ друга страна, да се направи законъ, щото всичкитѣ тѣзи отрасли на стопанския животъ, които съставлятъ, тѣй да се каже, главнитѣ наши пера, да бждатъ хармонично подпомогнати, защото само ако бждатъ хармонично подпомогнати, ще могатъ да дадатъ единъ малко-много по-стабиленъ бюджетъ. Бюджетътъ ни сега, напр., е много хубавъ, но, ако годината е плодородна. Ами, ако годината е неплодородна? Тогазъ бюджетътъ, безспорно, нѣма да бѣде така хубавъ, както го желаемъ; тогава, разбира се, финансовиятъ министъръ ще каже: годината се оказа лоша, и ние нѣма да можемъ да го държимъ отговоренъ за лошата година. Но, азъ мисля, тамъ е и изкуството на финансовия министъръ, въ огледъ съ бждшитѣ нужди на страната, да може и той да подпомогне една стопанска политика на страната, която ще създаде увеличиие на народното богатство, та да може по такъвъ начинъ да се създаде едно стабилно народно богатство, единъ стабиленъ ежегоденъ народенъ приходъ, и да може върху този приходъ да се основава единъ малко-много по-стабиленъ бюджетъ; защото, докато не стане това, ние всѣкога ще бждемъ въ рѣцѣтъ на стихиятъ и ще приличаме на единъ картонграчъ, който, като има повече, защото е приспечелилъ въ игра, ще харчи повече, а когато нѣма, нѣма да харчи токозъ. Ще се съгласите, че това не е желателно за никого отъ насъ.

Единъ другъ въпросъ, г. г. народни прѣдставители, считамъ за нужно да развия прѣдъ васъ и да искамъ вашето внимание и по него. Това е въпросътъ за нашето общинско самоуправление; това е въпросътъ, г. г. народни прѣдставители, който е тѣсно свързанъ съ бюджета, съ финанситѣ. Има държави, както, напр., Франция, кждѣто бюджетътъ за департаментитъ е на края на държавния бюджетъ — значи такава тѣсна връзка съществува — и като е въпросъ за обещане на всичко, което се касае до държавнитѣ финанси, ще трѣбва непрѣмънно да засѣгаме и мѣстнитѣ финанси; защото нашитѣ искания за автономия на общинитъ ще прѣдставляватъ дотолкозъ стойностъ, доколкото тѣ бждатъ подкрѣпени съ единъ по-голямъ бюджетъ на общинитѣ. Имаме ли ние слаби финансово общини, имаме ли ние слаби финансово окрѣзи, ние и да имъ дадемъ най-голѣма автономия, тѣ нѣма пакъ да проявятъ онази полезна дѣятелностъ, която очакваме отъ тѣхъ, нѣма да покажатъ онова благотворно влияние върху народния животъ, върху народната култура, каквато надежда се възлага върху тѣхъ. Ако ние бихме сравнили за минала мѣстния нашъ бюджетъ съ мѣстнитѣ бюджети на други нѣкои държави, ще видимъ, че има държави, отъ които стоимъ напредъ, но има други, отъ които стоимъ много назадъ. Ако бихме сравнили нашия бюджетъ съ бюджета на Англия, ние ще намѣримъ, че сме много назадъ. Англия харчи повече за мѣстнитѣ финанси, отколкото за държавния бюджетъ. Швеция, напр. — моитѣ данни се отнасятъ за нѣколко години по-рано —

има мѣстенъ бюджетъ, който съставлява 65% отъ държавния бюджетъ; Норвегия има мѣстенъ бюджетъ, който прѣдставлява 52% отъ държавния бюджетъ; Дания има мѣстенъ бюджетъ, който прѣдставлява 95% отъ държавния бюджетъ; Холандия има мѣстенъ бюджетъ, който прѣдставлява 60%; Белгия — 40%; Франция — въ това отношение тя не ни служи за примѣръ — 30%; Италия — 25%; Сърбия — 15%; Рومъния — 17%; а България — 24%. Тукъ азъ сравнявамъ редовнитѣ бюджети на държавата съ редовнитѣ бюджети на общинитѣ. Разбира се, че освѣнъ редовнитѣ бюджети на общинитѣ и окръжитѣ — общинитѣ, собствено — иматъ и извънредни бюджети; тѣ не сж внесени въ тази цифра. Виждате, слѣдователно, че страни, които най-много напредватъ, иматъ по-високъ процентъ общински и окръженъ бюджетъ. Значи, въ това отношение ние ще трѣбва да вземемъ единъ примѣръ. Ще трѣбва непрѣмънно да усилимъ мѣстнитѣ финанси за сметка на държавнитѣ финанси. И азъ мисля, че тъкмо въ това отношение трѣбваше да ни се каже нѣщо, защото въпросътъ за автономията на общинитѣ е единъ въпросъ, съ който ние сме живѣли въ опозиция, единъ въпросъ, отъ разрѣшенето на който очакваме твърдъ много, и той не може да бѣде раздѣленъ отъ въпроса на финанситѣ за тѣзи общини. Слѣдователно, би трѣбвало да очакваме да ни се каже дѣйствително, че мѣстнитѣ финанси ще бѣдатъ повишени, защото ако ние вземемъ цифрата на мѣстнитѣ финанси за послѣднитѣ години, ще намѣримъ, че тѣ не особено силно растатъ; растатъ, наистина, но растатъ извънреднитѣ бюджети. Извънреднитѣ бюджети сж пораснали даже ствѣршено много. Напр. редовнитѣ градски бюджети въ 1907 г. сж били 15 милиона и нѣщо, а прѣзъ 1911 г. ставатъ 21 милионъ; селскитѣ бюджети въ 1907 г. сж били 16 милиона, а прѣзъ 1911 г. ставатъ 17 милиона; окръжнитѣ бюджети прѣзъ 1907 г. сж били 3.700.000 л., а прѣзъ 1911 г. — 5.400.000 л. Ние виждате, слѣдователно, че тукъ ние имаме едно голѣмо растене на общинскитѣ бюджети. Ако вземете пъкъ извънреднитѣ бюджети, ще видите, че тѣ много бързо растатъ. И какъ растатъ? Прѣзъ периода отъ 1906 г. до 1907 г. — споредъ едно изчисление, което азъ намѣрихъ въ единъ трудъ, печатанъ въ „Списанието на икономическото дружество“, 33% отъ дохода на общинитѣ сж отъ заеми. А понеже въ послѣднитѣ години, както личи отъ таблицата, която имамъ прѣдъ себе си, извънредно много заеми сж сключвани, трѣбва да се очаква, че 40 или 50% отъ доходитѣ на общинитѣ — разбира се, думата ми е за извънредния бюджетъ — ставатъ отъ заеми. Ще се съгласите, че, при такова едно положение на финанситѣ на общинитѣ и на окръжитѣ, ние отиваме къмъ едно пълно разстройство на тия самоуправителни тѣла. Значи, ще трѣбва непрѣмънно да се замислимъ за едни реформи, които засѣгатъ мѣстнитѣ финанси съ огледъ, разбира се, и на държавнитѣ финанси. Инакъ, ние излагаме това, което цѣнимъ толкозъ много, именно мѣстнитѣ самоуправителни тѣла — ние ги излагаме на едно просто заробване. Значи, трѣбва съ време да направимъ една корекция било на прѣжитѣ данѣци, било пъкъ да намѣримъ нѣкои нови източници, зарадъ нашитѣ общини, щомъ досегашнитѣ сж се оказали негодни. Другадъ, напр., сж прибѣгнали до такова едно разрѣшение на задачата: всичкитѣ реални налози или нѣкои отъ тѣхъ сж ги отдѣлили на общинитѣ; напр. данѣктъ върху сградитѣ и други такива данѣци. Вѣрно е, че демократитѣ направиха това у насъ, но тази тѣхна реформа е съвсѣмъ неспокосна, защото тѣ въ сжщностъ взеха повече отъ общинитѣ, отколкото имъ дадоха. Доколкото мога да си спомня, уважаемиятъ г. Гешовъ едно време имъ доказваше това отъ тази трибуна. Значи, тѣ намѣсто да на-

правятъ нѣщо, като засилватъ общинскитѣ финанси, напротивъ, сж отнели отъ тѣхъ нѣщо и сж дали на държавата. Разликата между данѣка върху сградитѣ въ градоветѣ, беглика и общинскитѣ налози, които държавата взема сега за себе си, е една разлика въ полза на държавата, и вмѣсто, както правятъ другадъ, напр., да се даватъ субвенции, или както ги казватъ дотации, когато е обща помощъ на общинитѣ, или субвенции, когато е една помощъ за опрѣдѣлена цѣль, намѣсто това да направимъ у насъ, напротивъ, ние вземаме отъ общинитѣ и онова, което тѣ сж имали. Виждате, слѣдователно, че сжщо не може да се каже, какво нашитѣ финанси сж въ едно цвѣтуще състояние. Сравнени съ нашитѣ съседни Ромъния и Сърбия по отпопение редовнитѣ доходи и разходи на общинитѣ, понеже доходитѣ и разходитѣ сж почти едни и сжщи, ние сме по-добъръ, но азъ мисля, че никога не трѣбва да се утѣшаваме така. Онзи донъ, напр., г. Христо Поповъ, ако се не лъжа, казваше: ето, на, въ Германия се харчи много за войската и затуй Германия е индустриална страна. Да, може допѣкдѣ да е така, но вѣрно е пъкъ, че Германия върви съ такива крачки на развитие, за които ние не стѣваме. Значи, не трѣбва ние да се утѣшаваме въ всички случаи, когато виждаме, че нашитѣ съседни сж по-назадъ отъ насъ. Напротивъ, ние трѣбва да имаме за примѣръ прѣдъ себе си всѣкога онзи, който върви най-смѣло, най-бързо, защото въ това състезание ще успѣе онзи, който върви най-бързо.

Ето защо азъ намирамъ, че ще трѣбва нашата данѣчна система да се реформира по начинъ, щото непрѣмънно да се усилятъ мѣстнитѣ финанси. Мѣстнитѣ финанси могатъ да бѣдатъ усилены и съ развитието на редъ производствата, които да се намиратъ въ рѣцѣтѣ на общината и да се експлоатиратъ, ако щете, отъ нея. Много нужди, които сега държавата удовлетворява, трѣбва да бѣдатъ възложени на общинитѣ, като имъ се създадатъ, разбира се, и съответнитѣ доходи за това. Трѣбва непрѣмънно въ много отношения училищното дѣло да бѣде възложено на общинитѣ; ще трѣбва болници, аптеки, библиотеки, театри, хигиена, изобщо всичко туй да бѣде възложено повече и повече на общинитѣ. Има градове, напр., на западъ, където не само че подпомагатъ на жителитѣ, за да направятъ тѣхния животъ по-евтинъ, но има даже градове, дѣто има и общински тухларници, за да могатъ да доставятъ на жителитѣ на по-евтина цѣна тухли за строене къщи. Значи, ще трѣбва да се направи една реформа въ това отношение, за да се повдигне непрѣмънно силно производството на страната. Не се ли направи това, както направиха въ Прусия прѣзъ 1893 г., продължимъ ли ние съ прѣжитѣ заеми, продължимъ ли ние съ отнемане на общински приходи, както това се направи прѣди година-двѣ, ние ще трѣбва да очакваме едно плачевно бѣдѣще за нашитѣ общини. Мисля, че това никой отъ насъ не го е желалъ и ще трѣбва още отсега да се взематъ мѣрки, щото това зло непрѣмънно да бѣде отстранено. Наистина, въ бюджета нищо не се говори за туй и не може да се говори, но азъ мисля, че всички тѣзи идеи слѣдва да бѣдатъ засегнати при обсъждане на бюджета, тъй като, както казахъ, ако тукъ ние правимъ дума за брѣмето, което прѣдставлява цѣлнитѣ бюджети върху населението, то ще трѣбва непрѣмънно да имаме прѣдъ видъ и общинскитѣ финанси; и ако искаме да облекчимъ това брѣмо, трѣбва, значи, непрѣмънно да говоримъ и за едно реформирано на общинскитѣ финанси, за едно засилване производствената дѣятелностъ на общинитѣ. Значи, ще трѣбва да имаме прѣдъ видъ нашата програма, която съдържа тѣзи основни искания — да се развиятъ производителнитѣ сили на страната хармонично, като, отъ една страна, се засили зем-

ледълието, скотовъдството и другитѣ нему близки поминъци, и като, отъ друга страна, се засили търговията, индустрията и промишлеността и труда, като, отъ трета страна, се засилятъ самоуправителнитѣ тѣла, и тѣмъ се възложи, при помощта на децентрализацията, задоволяването на маса стари и нови нужди, които се зараждатъ; щомъ ние слѣдваме този пътъ, ние ще трѣбва да върваме, че краятъ, който ще послѣдва, ще бѣде единъ отъ радостенъ, единъ радостенъ за насъ край. Разбира се, че не е леко всичко това да се постигне; не е, въ всеки случай, тъй леко, както това може да се иска. Но ние знаемъ, че всѣка една реформа прѣдставлява голѣми трудности и затуй ние ще можемъ да искаме само да се тръгне въ този пътъ, като очакваме, разбира се, бѣднѣето да ни улесни въ много отношения, да може всичкитѣ ни стѣпки напредъ да бѣдатъ по-сигурни и да бѣдатъ отъ естество повече и повече да укрѣпятъ всички тия отрасли на стопанския ни животъ. Нека, г. г. народни прѣдставители, не говоримъ толкова много за личенъ режимъ въ всички случаи, когато ние обсъждаме външната и вътрѣшната политика. Това, мисля, тогазъ не е толкова много важно — така поне азъ мисля. Всичката сила и всичкото безсилие на личния режимъ, това е бюджетътъ. Аслж конституционно управление — това значи управление, при което народътъ дава пари и при което народътъ не дава пари. Туй е всичко. Силата на личния режимъ е бюджетътъ. И ако ние го орѣжемъ така, че да засилимъ стопанския животъ въ страната, да засилимъ богатството и благоденствието на народнитѣ маси, безъ да говоримъ каквито и да било силни, люти думи и красиви фрази противъ личния режимъ, ние ще направимъ най-сигурното дѣло, което може да събори неговата основа. Всѣко едно перо отъ бюджета е щитъ противъ личния режимъ, но може да бѣде така сѣщо и стрѣла противъ личния режимъ. И именно, когато ние обсъждаме бюджета, ще трѣбва да имаме прѣдъ видъ тази проста истина, и слѣдвайки своята скромна работа, като проучваме всичко и като гласуваме само при убѣждение, че това е полезно, ние, убѣденъ съмъ, ще направимъ една творческа работа, която да прѣвъзхожда всички наши общи искания и която да прѣвъзхожда всички наши общи пожелания, които въ други случаи изказваме. Нека се знае, че на личния режимъ брешъ не може да се отвори съ общи думи. Нека се знае, че неговата твърдина ще си остане незасегната отъ никакви стрѣли, дотогава, докато ние въ други случаи можемъ да говоримъ противъ него, а когато дойде по бюджетопоекта, мълчимъ за всичко. И ако ние заговоримъ при дебатитѣ по бюджетопоекта и при гласуването на тоя бюджетопоектъ, изхождайки отъ тази гледна точка, че ние искаме едно самозапазване на националната сила, едно възрастване на тази сила, ако ние говоримъ и гласуваме по бюджетопоекта, изхождайки

отъ съображения, че ние ще трѣбва да се самозащитимъ чрѣзъ него — и, разбира се, безъ остра форма; на това никой не може да бѣде партизанинъ — и да уязвимъ въ нѣщо личния режимъ, това ние трѣбва да го направимъ именно тукъ, при гласуване на бюджетопоекта. Никакъвъ отворъ, никакво събаряне, тъй да се каже, на личния режимъ не може да стане, докато не се започне отъ тукъ. Всѣка една твърдина би паднала, щомъ не ѝ дадѣте сръдства да живѣе. И азъ намирамъ, че на крѣпостта на личния режимъ ще се нанесе най-смѣлиятъ, най-достойниятъ ударъ, тогава, г. г. народни прѣдставители, когато ние, като гласуваме бюджетопоекта, незабравимъ нищо отъ онуй, което сме изповѣдали по-рано, което и сега, вървамъ, че е присърце на всички насъ. (Ржкоплѣскане отъ болшинството)

Прѣдседателъ: Има думата г. министъръ-прѣдседателъ.

Министъръ-прѣдседателъ И. Гешовъ: Г. г. народни прѣдставители! Азъ прѣдлагамъ да се вдигне засѣданието и да имаме утрѣ засѣдание съ продължение на сѣщия дневенъ редъ.

Отъ болшинството: Прието.

Прѣдседателъ: Които приематъ това прѣдложение на г. министъръ-прѣдседателя, моля, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство) Приема се.

Прѣди да вдигна засѣданието, ще съобща даденитѣ отпуски.

Далъ съмъ отпускъ на хасковския народенъ прѣдставителъ г. Георги Христодоровъ — 2 дена.

Освѣтъ това, постъпило е запитване отъ дупнишкия народенъ прѣдставителъ г. Величко Кознички, до г. министра на външнитѣ работи и на изповѣданията. Той пита: (Чето)

„1. Водятъ ли се прѣговори съ турското правителство за скопчването на нашитѣ желѣзници съ турскитѣ: а) прѣзъ Гюешево (Деве-байръ) съ Куманово и б) прѣзъ Радомиръ—Дупница съ Горна-Джумая, и

„2. Въ какво положение се намиратъ сега тия прѣговори“.

Това запитване ще се прѣпрати на надлежния министъръ и ще се тури на дневенъ редъ . . .

Министъръ-прѣдседателъ И. Гешовъ: Слѣдующия четвъртъкъ.

Прѣдседателъ: . . . не утрѣ, а слѣдующия четвъртъкъ, както за това се произнесе Събранието, въ съгласие съ г. министъръ-прѣдседателя.

Ще имаме, значи, утрѣ засѣдание.

Вдигамъ засѣданието.

(Вдигнато въ 6 ч. 25 м. вечерта)

Прѣдседателъ: Д-ръ С. Даневъ.

Подпрѣдседателъ: И. Пѣевъ.

Секретаръ: Н. Начевъ.

Началникъ на Стенографското бюро: Т. Гѣджбовъ.